

И.Эфэндијев

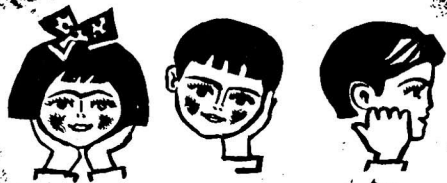
Зэмидэ
Бир турач
Сэслэнирди

КӨНЧЛИК

БАКЫ - 1987

Илјас Өфәндијев

**Зәמידә
Бир турач
сәсләнирди**

Һекајәләр

КӨНЧЛИК
БАКЫ
1967

ГОРУГЛАРДА

Бәдәним зәиф олдуғундан мәни јәј имтаһанларындан азад етмишдиләр.

Ҳәкимләрин мәсләһәти илә атамкил мәни јәјләғә көндәрмәли олдлар. Аһам пал-палтарымы сәлиғә илә һазырлады. «Сабир» колхозунда ферма мүдири олан танышымыз Султан дајы ат кәтириб, мәни бирнәјә апарды. Мајын орталары иди.

Бинә, кәнддән 30—40 километр аралы, Һарамы адланан кениш бир аран дүзәнлијиндә иди. Бурада ғышда башғә јерләрә нисбәтән ғар аз јағыр, јаз заманы исә ғуршаға гәдәр от олу. Она көрә дә әтраф колхозларын ғојун-ғузусу јәјләғә көчәнә гәдәр бурада сахланыр.

Мән Һарамыны биринчи дәфә көрүрдүм. Дүз-дүңја лалә иди. Јаз күнәшинин парлағ ишығы алтында бу лаләләр көз кими ғызарырды. Отларын һамысы, һәтта тиканлы боз ғангаллар да чичәк ачмышды. Бу чичәкләрин һәрәси күү ишығында бир рәнкә чалырды. Адама елә қәлрди ки, көз ишләдикчә узаныб кедән јашыл мәхмәр үзәринә минләрчә алмаз, јагут, мәрчан дәнәси сәпәләнәиб вә бунлар күнәш ишығында од тутуб јаныр. Ала-бәзәк кәпәнәкләр үстүндә ғарә нөгтәләр олан мәрчан рәнкли учағанлар, шәффаф ғанадлы бал арылары чичәкләрин үзәриндә долашыр, ораја-бураја учушурдулар. Атларымызын ғабағындан бә'зән бир чобаналдадан, бә'зән дә сарыкәјнәк вә ја бир шанәплик пырылты илә учуб һаваја ғалхырды. Узағларда исә дәнизи андыран бир сү көрүнүрдү.

— О һансы чәјдыр? — дәјә мән Султан дајыдан сорушдум. Султан

дайн күнөш шыгындан көзлөрүннн гыяраг көстөрдийм сэмтө бахыб күлүмсөди:

— О чай дежил, илгымдыр, — деди.

Мән илгымын нә олдуғуну чоғрафија дәрсиндә охумушдум. Елми дилдә буна мираж дејирләр.

Биз балача бир төпөннн үстүнә чыханда узагдан бир дөстө чейран гачды. Биз атларымызы јаваш-јаваш сүрүрдүк. Нәр тәрәф дүмдүз иди. На бир чығыр, нә дө бир дағ-дәрә вар иди.

— Нечә олур ки, бурада азырсыныз?

Данма ирәлијә бахан Султан дајынын күнөшдә јанмыш мис рәнкли сағлам үзүндә јенә дә хәфиф бир тәбәссүм көрүндү:

— Бах, инди сән һавада бир шеј һисс едирсәнми?

— Хејр, — дедим, — һисс етмирәм.

— Амма мән һисс едирәм. Һавадан јатаг гоһусу кәлир. Демәк, би-пәләрә аз галмышдыр.

Доғрудан да беш дәгигәдән сонра алачығлар көрүндү.

Алачығларын габағындан түстү галхырды. Бинәјә чатмамыш итләр. һүрә-һүрә төкүлүшүб кәлдиләр вә Султан дајыны таныјыб, гујругларыны буладылар. Тәкчә гара халлы ири көпәк гәзәблә үстүмә атылды. Әкәр Султан дајы: «Алабаш!» — дејә гышгырыб фөвгәл'адә бир чәлд-ликлә онун габағыны кәсмәсәјди, бу ајы бојда ит, јәгин ки, мәни атдан салачагды. О, саһибина табе олуб сусду вә башыны ашағы салыб гујругуну булады. Бу һалы она бирдән-бирә севимли вә меһрибан бир көрүнуш верди.

— Нә бөјүк итдир! — дејә һейрәтлә сәсләндим. Алабаш сөһбәтин елә бил өзү һагғында кетдијини дудуғу үчүн мәнә сојуг бир нәзәр салыб Султан дајынын јанынча јаваш-јаваш јеримәјә башлады.

— Бу, атамын сағ әлидир. Бир јахшы ата да дәјишмәз, — дејә Султан дајы мәнәббат долу нәзәрләрлә Алабаша бахды. — Гојуну сахлајан будур.

Алачығлара чатдыг. Ичәридән балача ушағлар чыхыб, марагла мәнә бахыр вә бир-биринә нә исә пычылдајыб хысын-хысын күлүрдүләр. Ағ кечәдән тикилмиш бөјүк бир алачығдан әлли-әлли беш јашлар-рында учабојлу, енлисинәли, гарабугдајы бир арвад чыхды вә мәни көрчәк:

— Хош кәлмисән, ағрын алым, дүш! — деди.

Атдан дүшдүк.

Мән алачыға кирдим. Арвад јүкдән бир дөшәкчә чығ, харыб палазын үстүнә салды.

— Отур, ағрын алым. Машаллаһ, јекә оғлан олубсан. Мән көрәндә бир тикә ушағ идин. Сағлыг олсун, Елдар да дәрсини гуртарыб кәләр. Бир јердә кәзиб ојнар-сыныз.

— Елдар кимдир? — дејә сорушдум.

— Мәним нәвәmdir. Султан дајынын оғлудур, — де-ди вә ајаға галхыб ағ самовары су илә доллурду, чыха-рыб чөлдә од салды.

АЛМУРАД БАБА

Чай јеничә һазыр олмушду ки, башында ири сачағлы папаг, белиндә гара сүмүк гәзәли вә һәддиндән артыг енли хәнчәр олан узунбојду, енликүрәкли, иричүссәли, сағлам бир киши алачыға кирди. Бу, Султан дајынын атасы Алмурад баба иди. Онун артыг чаллашан галын гурмал бығлары вә јашына ујмајан шәфәгли ири ала көзләри вар иди. Биләкләри, пәләнк биләкләри кими енли вә түкүлү иди.

Көрүнүшүндөн она элли жаш анчаг вермек оларды. Эсинде исе алтымышдан чох жашы олдуғуну сонралар өүрөндим.

О, сачаглы папагыны көтүрүп үлкүчлө төртөмиз гырхылмыш башынын төрини силди вә жур сәслә:

— Ај ушаг, бу икид һансы гоһумләрдандыр? — дејә сорушду.

Султан дајы ким олдуғуму сөјләди. Алмурад баба мәнә ити вә мейрибан бир нәзәр салараг:

— Ај сән буралара хош кәлмисән! — дејиб ири эли илә элими еһмаллыгла сыхды; санки бармагларымын гырылачағындан еһтијат едирди. — Мәни бағышла, гардашоғлу, танымдамы, — дејә күлүмсәди вә онун гар кими ағ, сағлам дишләри көрүндү.

— Өмүрүндә бир дәфә шәһәрә кедирсәнми ки, таныјасан!

— Валлаһ доғру дејирсән, Гызханым, адам дост-ашнаны да унудур. Билирсән, гардашоғлу, шәһәрә нијә кетмирәм?..

— Евдә јатмағын дәрдиндән, — дејә Гызханым нәнә стәканлары төмиз, ағ мәнраба илә силә-силә онун сөзүнү кәсди.

Киши тәсдиг ишарәси илә башыны төрпәтди:

— Һә, бах онун дәрдиндән. Ахы шәһәр јеридир, кәрәк кечә евдә јатсан. Мән дә ки, тикили алтында јатдым, аз галыр бағрым чатласын. Елә бил һавасы-зады јохдур.

— Сән бунлара фикир вермә, гадан алым. Булар пәләк кими адамлардыр, — дејә Гызханым нәнә зарафатла дилләнди. — Бах, бизим бу киши ајларла јорған-дөшәк үзү көрмәз.

Гызханым нәнә мәнимлә Султан дајынын габағына чај гојду. Мән өз стәканымы Алмурад бабаја тәрәф итәләдим.

— О чај ичмир, чәк габағына, — дејә Гызханым нәнә сүфрәјә кәрә, гојун гатығы вә тәзә пендир гојду.

— Бу нәдир, арвад, дејәсән бунуила гонағын башыны алдатмаг истәјирсән? Орадан Мәдәди сәслә, мәним о гумрал тоғлуму кәтирсин. Өзүн дә мәнә бир аз ајран вер.

Алмурад баба јарым литрдән артыг су тутан ағ, галајлы мис парчы бирнәфәсә башына чәкәрәк:

— Атанын еһсаны олсун, ај Гызханым, нә сәриндир? Зәһмәт олмаса бирини дә вер, — деди.

Султан дајы, Алмурад бабанын икинчи парчы да сон дамласына

гәдәр ичмәсинә һејрәтлә бахдығыны көрүб күлүмсәди. Сонра чибиндән бир гәзет чыхарыб:

— Ата, — деди, — сәни гәзетә јазыблар.

— Нәјими јазыблар?

— Гојунлара јахшы бахмағыны, колхоз ишинә чан јандырмағыны.

— Бу бир бөјүк мәсәлә дејил. Өз ишимиздир, кәрәк чан јандыраг.

Белә шејләри гәзетә нијә јазырлар?

— Ахы кериси дә вар.

— Јахшы керисиндә нә јазырлар? — дејә Алмурад баба сакит вә чидди бир ифадә илә сорушду.

— Јазырлар ки, сән бу ил үч јүз диши гојунун һәр бириндән ики гузу көтүрмәјә сөз вермисән.

— Һә, сөз вермишәм, нә олсун?

— Нә олачаг, јазырлар ки, чамаат да билонн.

— Чамаат нәјини биләчәк? Мәкәр мәни танымырлар? Јохса о гәзетдә отуранлар мәним сөзүмә инанмырлар?

— Инанмасалар јазмазлар ки, — дејә Султан дајы күлүмсәди.

Гызханым нәнә кишисинә саташмаг мәгсәди илә оғрун бир тәбәсүмлә:

— А киши, сәнә дедим ки, әввәлчә архы туллан, сонра даныш! — деди.

— Гызханым, мәни бу гонағын јанында чин атына миндирмә! Нә вахт мәним бир сөзүм ики олуб?

— Көрәрик, — дејә Гызханым нәнә зарафатла мәнә көз вурду.

— Көрәрик, — дејә Алмурад баба да гәти бир ифадә илә дилләнди вә хәнчәринин алтындакы дәрн гындан бир гәмә чыхарыб, ири күмүш кәмәриндән асылан сатыла чәкә-чәкә:

— Бир көр тоғлу нә олду? — деди.

Гызханым нәнә галхыб алачыгдан чыхды.

Алмурад баба көзләрини гәмәдән чәкәрәк гајғылы бир ифада илә Султан дајыја деди:

— Кәһәр маджанын кефи јохдур. Билмирәм дәрди нәдир.

— Гочалыб да, ај ата, ијирмидән чох јашы вар.

— Јох, јаш мәсәләси дејил. Нә исе бир дәрди вар...

Гапыда гојун мәләди. Он сәккиз-он доғгуз јашында гыпгырмызы, сағлам бир оғлан чәлд һәрәкәтлә алачыга кириб:

— Тоғлуну кәтирдим, — деди.
Галхыб байыра чыхдыг. Алмурад баба беш дәгигәниң ичиндә гојуну кәсиб сојду. Соңра Гызханым нәнәја мұрачигәтлә:

— Очағы гала, сачы гој үстүнә, — деди.

— А киши, сач нәдир?! — дејә Гызханым нәнә е'тираз етди. — Гој ушаға әмәлли-башлы хәрәк биширәк.

— Сән сачы гој очағын үстүнә! Евләриндә једији ејзән бозбашдыр, долмадыр; гој бир дәфә дә чобанларын говурмасындан јесин.

О, гојуну шаггалады; соңра бир хејли доғрајыб сачын ичиндә говурду.

Алмурад бабаның биширдији бу сачичи мәнә о вахта гәдәр јемиш олдуғум бишишләрин һамысындан ләззәтли кәлди.

— Гатыг төк! — дејә Алмурад баба тез-тез сүфрәдәки гојун гатығыны мәнә кәстәйрди. — Лоғман дејиб: «Кет чан ал кәтир, чан олмаса јарым чан ал кәтир, јарым чан олмаса зәһримар ал кәтир». Зәһримар, бах, һәммин бу гатыға дејиб. Дунјада өзү кими хејирли шеј јохдур. Истәјирсән гочалмајасан, чаның һәмнишә сағлам ола, гатыг је. — Алмурад баба тәләсмәдән, салигә вә назакәтлә јејирди. Ләкин чох јејирди. Бизин үчүмүз гәдәр једи. Үстүндән дә бир парч ајран ичди. — Истәјирсән сәнинлә дост олум, чох је. Аз јејән адамла мәним арам јохдур. Оғул кәрәк шир кими јесин, билдинми?

Һаһардан соңра Гызханым нәнә јорған-дөшәк салыб:

— Дур, бир аз узан, гадан алым, јорғунсан, — деди.

Онлар галхыб байыра чыхдылар. Мән узандым. Чөлдән сәрин јел әсир, чичәкләрин әтрини алачыға долдурурду. Алмурад баба илә Султан дајы гојунлар барәсиндә даныша-даныша узаглашдылар. Султан дајы — ферма мүдири, Алмурад баба исә онун баш чобаны иди. Әлли илдән артыгды ки, әмрүнү бу гојунларын арасында, бу чичәкли чөлләрдә кечирирди.

Байырдан әсан әтирли јел үзүмү охшајараг, мәнә ширин бир јуху кәтирирди. Мән сәһәрдән бәри көрдүјүм чөлләр һаггында дадлы хәјәлләра далараг јухуја кетдим.

Гармагарышыг сәс-күјдән ајылдым. Алачыгда һеч кәс јох иди. Байырда гојун-гузу мәләшир, чобанларын вә гадынларын данышығы еши-
10

дилирди. Галхыб байыра чыхдым. Бөјүк ағыла долдурулмуш гузулар узагдан кәлән сүрүнү көрүб мәләширди. Алмурад баба вә Султан дајы бир нечә канд адамы илә орада дајаныб сөһбәт едирдиләр. Һаһәјәт, ферманың сүрүсү калиб чыхды. Гузулар аналарыны көрүб даһа да бәркәнән мәләдиләр. Чобанлар вә гадынлар таб көтүрүб гојунлары сағмаға башладылар. Сағычылар ичәрисиндә Султан дајынын арвады Рејһан хала да вар иди. О, колхозун стахановчу сағчысы һесаб олуруду.

Алмурад баба исә сүрүнүн ичиндә долашыр, гојунлары дигәтлә нәзәрдән кечирир, бә'зисинин ағзыны ајырыб бахыр, бә'зисинин белини әлләјирди ки, көрсүн көкәлиб ја јох.

Сағын гуртарды. Ағылы ачыб гузулары бурахдылар.

Мән фикир едирдим ки, бу гәдәр бөјүк сүрүдә бу гузулар өз аналарыны нечә тапачағлар. Анчаг бу чох асан олду. Бир гузу мәләјән кими ана гојунлардан да бири мәләјир вә гузу дәрһал она доғру јүјүрүб, диләрини јерә вурараг тәләсә-тәләсә әммәја башлајырды. Беләкликлә, бир-ики дәгигәниң ичиндә бүтүн гузулар өз аналарыны тапыб әмдиләр. Соңра јенә гузулары ајырыб ағыла долдурудулар. Чобанлар сүрүнү ја-таға чәкдиләр.

Ахшам сәрини дүшмүшдү. Һәр тәрәф көз ишләдикчә дүмдүз олдуғундан, адама елә кәлирди ки, узаг үфүгдә күнәш сәмадан јерә ениб јаваш-јаваш гејб олур. Гүрүбун гызыл шүалары дүзәнлијин үзәри илә узаныб чичәкләрә, отлара хәјәли бир көзәллик вәйирди. Бир аздан соңра бу гызыл шүалар гырылды. Чәмәнләрин үзәринә алатор гаранлыг чөкдү. Ахшам јели отлары һәрәкәтә кәтирди.

Атларын кишнәмәси ешичиди. Илхы горугдан гајыдырды. Күрән ала, гумрал, кәһәр дајлар тулланыб дүшүр, бир-бирилә ојнајырдылар. Мадјанлар исә сакит-сакит јеријәрәк мейрибан вә тох нәзәрләрә, јанларында ојнаглајан балаларына бахыр вә елә бил ки, онларын бу чошгун севинчнәндән кизли бир зөғг дүјүрдулар. Лап архада ағыр аддым-ларла бир кәһәр мадјан кәлирди. Бели азча әјри олдуғундан о, јеридик-
11

че омбасыны чәкирди. Оун үзүндә атрафындакы чошгун һәјата гаршы биканә вә кәдәрли бир ифадә вар иди.

Алмурад баба она јанашан кими мадјан дајанды. Баба онун башыны тумарлаја-тумарлаја Султан дајаја мүрачигәтлә:

— Јох, кәһәр мадјанын кефи јохдур! — деди вә үзүнү мәнә тутараг алаве етди: — Гардаш оғлу, бајаг дедијим гоча мадјан бах будур. Көрдүјүн бу атларын чоху онун төрәмәсидир.

Алмурад баба көзләрини мадјандан чәкмәјәрәк сусду. Гочанын үзү бирдән-бири севинчлә парлады. О, мәнә дөнүб:

— Бу гашга дај да кәһәрин төрәмәсидир, — деди. — Бир-ики күндән сонра минмәјә өјрәдәчәјәм. Елә јорғасы вар ки...

Һава артыг тамамилә гаралмышды. Инди дә ағыр аддымларла дөвөләр кәлирди. Онларын бу ағыр кәлиши мәнә китабларда охудугум дөвә карванларыны хатырладырды.

ГАШГА ДАЈЫН ӨЈРӘДИЛМӘСИ

Гарабағ маһалы өз атлары илә мәшһурдур. Гарабағ атларынын шөһрәти та гәдим заманлардан бәри дүнјанын һәр төрәфинә јајылмышдыр.

«Сабир» колхозу көзәл атлар бәсләјиб бөјүдүр. Оун атлары республикамызын чыдырларында ад газанмышлар.

Бу күн Алмурад бабанын кефи чох көк иди; чүнки кәһәр мадјан отламага башламышды. Бир дә наһардан сонра о, гашга даја минијә өјрәдәчәкди.

Гашга даја јахын кетмәк мүмкүн дејилди. О, хам атларын ән дөчәли иди. Адам она јахынлашанда сычрајиб илдирым кими гачырды. Боју јашына нисбәтән уча көрүнүрдү. Башы балача, зәриф ајаглары исә чәјран ајаглары кими инчә иди. Чәјран көзләри кими ири, гара көзләри алышыб јанырды. Мән ону о гәдәр сеvirдим ки, саатларла горугда дајаныб онун отламасына, ојнагламасына тамаша едирдим. Буна көрә дә Алмурад баба «Бу күн гашга даја минијә өјрәдәчәјик» дејәнлә чох һәјәчанландым. Һамымыз илхы отлајан торура кетдик. Алмурад баба чаван чобанлардан бирини сәсләјиб һәмишә миндији көјдәмир үркәнин кәтирилмәсини тәпширды. Гызханым нәнә она бахараг:

12

— Нә гајырырсан, а киши, дејәсән даја өзүн тутмаг истәјирсэн? — дејә сорушду.

— Бәс нечә, јохса елә билирсэн гочалмышам?

Колхозчулар нә гәдәр дилә тутдуларса, гочаны фикриндән дашындыра билмәдиләр. Мән сонралар өјрәндим ки, чаван атлары гочуб тутмага онун чох бөјүк һәвәси вармыш.

Көјдәмир үркәни кәтирдиләр. Бу ат өз јүјүрәклији илә рајон атлары ичәрсиндә биринчи иди. Алмурад баба онун дик вә мөгүрү башыны сығаллајараг:

— Көзүнә дөнүм, көј үркә, гашга даја анчаг сән чата биләрсән, — деди.

Сонра кәмәнд атмаг үчүн мөһкәм бир чаты көтүрүб, чәлд вә күмраһ һәрәкәтлә галхыб ата минди.

Султан даја јенә онун габагына кечәрәк:

— Ај ата, — деди, — ахы нијә гојмурсан ушаглар тутсуң?

Алмурад баба оғлуна чаваб вермәјиб атыны илхыја тәрәф сәјиртди вә гашга даја јахынлашыб кәмәндини атды. Кәмәнд тутмады, дај сычрајыб күллә кими гачды. Алмурад баба да гашга дајын ардынча чапды.

Тахта кими дүмдүз горугда биз онларын һәр һәрәкәтини ајдын көрүрдүк. Гашга дај гачыр, көјдәмир үркә исә говурду. Онлар тез-тез гошалашырдыларса да, Алмурад баба кәмәндини һәлә атмырды.

— Нијә атмыр? — дејә сәбирәнзликлә Султан дајыдан сорушду.

— Көзләјир ки, гашга дај тамам јорулуб нәфәсдән дүшсүн.

Тамашачыларын һамысы һәјәчан кечирирди.

— Ај көзүнә дөнүм, көјдәмир үркә!..

— Јох, дејәсән гашга дај ону јорачаг.

— Елә олса Алмурад көјдәмир үркәни күллә илә вурар.

— Хејр, көјдәмир үркә гашга дајын нәфәсини кәсиб, — дејә һәрә бир чүр фикир сөјләјирди.

Онлар һәрләниб јенә дә бизә тәрәф кәлирдиләр вә тәхминән бизә ики јүз аддым галмыш Алмурад баба кәмәндини атды. Башы кәмәндә кечән гашга дај елә бир гүввә илә дартыныб шаһа галхды ки... мән гоча Алмурадын ат үстүндә дајаныб јыхылмадыгына һејрәт етдим.

— Аһәрин, Алмурад!

— Зор дејил ки, киши икидир, вәссалам! — дејә колхозчулар јер-бөјердән чыгырырдылар. Беләликлә, гашга дај бабанын кәмәндинә кеч-

ди. Чобанлар јујүрүб ону тутдулар. Үч чаван оғлан ону зорла сахлады. Гашга дајын ағзыны чаты илэ бэрк-бэрк бағладылар.

— Туллан үстүнэ! Гојма нэфэсини дэрэ! — дејэ Алмурад баба оғлу Султана ғышгырды. Султан дајы бир ғырлымда гашга дајын үстүнэ атылды. Хам дај эввалчэ интизамсыз һэрэкэтрлэрлэ атылыб дүшдү. Софра, бирдэн, јенэ дэ илдырым кими кетди вэ чох чэкмэди ки, үфүгдэ көздөн итди.

— Бирдэн апарыб јыхар һа?! — дејэ мэн һәјәчанла Алмурад бабаја бахдым.

— Султан јыхылан оғул дејил, — дејэ колхозчулардан ким исэ сәс-ләнди.

— Дај өзү јыхылмаса Султана һеч нэ олмас, — дејэ башга бир колхозчу тәсдиғ етди.

Гызханым нәнэ тамамилэ сакит вэ гајғысыз һалда јанындакы ар-вадла сөһбәт едирди.

— Одур кәлир, — дејэ һачандан-һачана ким исэ дилләнди. Доғрудан да Султан дајынын узағлардан бизэ тәрәф чапдығыны көрдүм. Бизэ беш јүз метр ғалмыш о, гашга дајын чиловуну јығды вэ гашга дај јаваш-јаваш јорғаламаға башлады.

— Јорулуб, — дејэ Алмурад баба күлүмсәди.

Султан дајы кәлиб чатды, гашга дај башыны дик тутуб үркәк вэ гәзәбли нәзәрлэри илэ бизэ бахыр, лакин даһа атылыб дүшмүрдү. О, дејәсән, јаваш-јаваш адамлара рам олурду.

ЕЛДАРЫН КӘЛМӘСИ ВЭ ИЛК ДОСТЛУГ

Бир күн күнорта чағы узағдан бир атлы көрүндү. Гызханым нәнэ әлини көзүнүн үстә гојуб диггәтлэ бахды вэ бизэ дөнәрәк:

— Ај ушағ, көзүм сечмир, бир көрүн о кәлән атлы кимдир?

Пендир мајаламагла мөшгул олан Рејһан хала јарым күллэ мән-злинде олан атлыја баһарағ:

— Еллардыр, хала, — деди.

Анчағ мән атлыја нэ гәдәр бахырдымса, онун гоча вэ ја чаван олдуғуну, һәтта киши вэ гадынлығыны да сечә билмирдим, һалбуки мөним көзләрим тамамилэ сағлам иди.

Кәлән, доғрудан да, Елдар иди. О, мән јашда, назик, лакин бәдәни дәмир кими сағлам, әсмәр бәнизли бир ушағ иди. Ејнилә анасы Рејһан хала кими ити бахышылы, хурмајы көзлү вэ гара, ғыврым сачлы иди.

— Өлүм габағында, — дејэ Гызханым нәнэ онун бојуну гучағлады, — имтаһанларын нэ чүр олду, башына дөнүм?

Оғлан ити нәзәрләрини мәнән чөкмәјәрәк:

— Һамысыны вериб гуртардым, — деди.

— Јәһни о бири синфә кечдин?

— Бас кечмәмиш нэ едәчөкдим! — дејэ оғлан бөјүк адамлар кими чаваб верди.

— Һаны, кағызыны көстөр!

— Еһ, ај нәнэ, елә бил көстәрдим, охуја биләчөксән, — дејэ Елдар күлүмсәди вэ дөш чибиндән бир вәсигә чыхарыб она верди. Арвад кағызы үсуллуца о тәрәф-бу тәрәф чевирә-чевирә ғәрибә бир марагла она диггәт јетирирди. Софра вәсигәни мәнэ узадыб:

— Гадан алым, көр бурада нэ јазылыб? — деди.

Мән тәрәддүд ичәрисиндә каһ Елдара, каһ да нәнәјә бахыр, вәсигәни алыб охумағ истәмирдим. Фикирләширдим ки, бәлкә о кечмәмиш-дир. Оғлан исә мирвари кими инчә вэ көзәл дишләрини көстәрәрәк күлүмсәди:

— Алсын охусун, — деди, — елә билирсән јалан дејирәм?

Мән вәсигәни алыб нәзәрдән кечирдим. О, дәрсләрини әксәријәтиндән «Јахшы», әдәбијатла идмандан исә «әла» гижмәт алмышды.

— Бешинчи синфи битириб алтыја кечир, — дејэ мән Гызханым нәнәјә чаваб вердим.

Ғарынын үзү дәрһал мөһрибан вэ хошбәхт бир ифадә алды.

— Нәнән көзүнә гурбан олсун, кеч ичәри, — дејэ нәвәсини әзизләди.

Биз Елдарла тез достлашдығ. О мәнән ов етмәк бачарыб-бачармадығымы сорушду. Һеч тәчүрбә етмәдијими сөјләдим.

— Һејф ки,инди ов гадағандыр. Јохса чейрана кедәрди, — деди. — Анчағ ејби јохдур, сабаһ кедәрди, дири чейран тутарығ.

— Дејирләр чейрана ат да чатмыр. Биз ону нечә тута биләрик? — дејэ сорушдум.

Онун көзләриндә севинч ғығалчымлары парлады.

— Елә билирсән говуб тутачағығ? Јох, онун елми вар, анчағ кәрәк

лап тездөн дураг. Сән тездөн дура биләрсәнми? — Мәним чавабымы көзләмәйиб: — Мән сәни ојадарам, — деди.

Алачыгда јаз јухусу чох ширин олур. Сәһәр Елдар мәни ојаданда күчлө дурдум. Кејиниб бајыра чыхдыг. Дан јери јеничә ишыгланырды. Фермада исә гызғын иш кедирди. Арвадларын бир гисми машына јағ чыхарып, о бири гисми исә сүдү мајалајыб пендир тутурду. Сәһарин алатор гаранлыгында горуғларда отлајан гојун сүрүләри вә чобанларын галадығлары очағларын алову көрүнүрдү.

Биз белимизә гәдәр галхан отларын арасы илә гача-гача кедирдик. Елдар бирнәфәсә јүјүрүрдү. Мән онунла ајаглашмагда чәтинлик чәкирдимсә дә, утандығымдан динмәйиб ардынча гачырдым.

Кечә шеһ дүшмүшдү. Чичәкләрин әтри инди даһа да кәскин дују-лурду. Габағмыздан јухулу гушлар учушурдулар.

Алачығлардан тәхминән ики километр узагда, балача бир тәпәнни јанында Елдар дајанды. Јахындакы кичик архы көстәриб:

— Бу саат чейранлар бу архдан су ичмәјә кәлчәк, — деди.

— На билирсән, бәлкә ајры јердән кедиб ичәчәкләр? — дејә соршудум

— Нечә «на билирсән?». Бир ота фикир вер, көрүрсән ки, бураларын оту гапдаланыб; демәк, әввәлчә бу тәләјә чыхыб о јан-бу јана ба-хырлар ки, көрсүнләр адам-зад кәлмир ки. Архажын оландан сонра кәлиб су ичирләр.

Бу сөзләрдән сонра, о, от вә чичәкләрдән папаг кими шеј гајырыб бирини өз башына, о бирини дә мәним башыма гојду.

— Онлар чох ити көрән олур, — деди, — отур ашағы, мән «узан» дејән кими јерә јатыб нәфәсини кизләдәрсән. Елә ки, чейран јанындан өтдү, о саат әл атыб бәрк-бәрк гычындан јанышарсан.

Мән чейранларын мәһз бу јердән кәлиб кечәчәкләринә инанмасам да, көзләмәјә башладым. Елдар дизи үстә отуруб, гырғы кими ити көз-ләрини ирәлијә зилләмишди. Бирдән онун көзләри пишик көзү кими парылдады.

— Кәлирләр, дүз үстүмүзә кәлирләр, узан! — дејә о чәлд јерә јатды. Мән дә узандым. Чоҗ чәкмәди ки, бир аз узагда хышылыты вә ајаг сәсләри ешидилди. Ләкин бирдәв бу ајаг сәсләри кәсилди. «На олду?», дејә мән фикирләширдим хи. Гарышыҗ ајаг сәсләринини бир анда узғ-лашыб јоҗ олдуғуну ешитдим

— Тфу, гајыдыб гачдылар, — дејә Елдар әсәби һалда дизи үстә галхыб ирәлијә бахды. Мән дә галхдым.

— Көрүрсән нечә гачырлар...

Мән бир дәстә чейранын илдырым кими гачыб чәмәнликдә көздән итдији-ни көрдүм.

Елдар ачығлы-ачығлы дејинди:

— Неч бир јеримиз көрүнмүрдү. Нәтәһәр олду ки, хәбәр тутдулар.

Инди артыг дан јери лаләтәк гызармышды; галхыб алачығлара тәрәф јол алдыг. Сабаһын сәрин јели тәр отлары, ачылмыш чичәкләри тәрпәндирди. Бир аз-дан күнәш јаваш-јаваш үфүгдән баш галдырды. Дүзәнлик бирдән-бирә јашыла бојанды, минләрлә алмаз данәләри парылдады.

Јолда көјдәмир үркәнин үстүндә кәлән Алмурад бабаны көрдүк.

— Нарадан кәлирсән, бабачан? — дејә соршудум.

— Гојунларын јанындан. Бәс сиз һарадан кәлирсиниз?

— Биз дә чейран тутмагдан.

О күлүмсәди:

— Бәс нијә тутмадыңыз?

М. Ф. Ахундов алы
Азербайжан Республикасы
СМТАСК

— Отун ичиндә кизләнби пусурдуг, нә тәһәр олдуса дујуг дүшүб гачдылар, — дејә Елдар чаваб верди.

— Ијинизи алыблар! Чејран чох һәссас һејвандыр, — дејә Алмурад баба бизи баша салды.

ЈАЈЛАГА КӨЧҮРҮК

Сәһәр Алмурад баба бу кечә јајлага көчәчәјимизи хәбәр верди. Ахшам колхоз сәдри Алхан дајы бинәјә кәлди. Бу, гырх беш-алли јашларынды, ортабојлу, долу бәдәнли бир киши иди. Әјниндә тәзә гара френч, ајагларында пар-пар парылдајан гара боғазлы чәкмә варды. Башына баһалы күмүшү дәрндән тикилмиш папаг гојмушду. Балача гонур көзләри һәмишә күлүрдү. Дөшүндә «Гырмызы Әмәк Бајрағы» вә «Шәрәф нишаны» орденләринин лентләри варды.

О, гојун сүрүләрини, мал-гараны, илхыны нәзәрден кечириб, һәр бир һејвани ады вә нишанлары илә сорушур, филан атын вә ја, филан гочун нә чүр отладығы илә марагланырды.

Кечә ферма ишчиләри Алмурад бабанын алачығына јығылдылар. Алхан дајы памбыгын вә јаз әкинләринин јахшы битмәсиндән кәндә тикилән elektrik стансијасынын артыг гуртармаг үзрә олдугундан вә сәирәдән данышды. Сонра чибиндән бир гәзет чыхарыб Сосналист Әмәји Гәһрәманы ады алмаг үчүн јазылмыш шәртләри охујуб изаһ етди. Алмурад баба:

— Сән биздән архајын ол, Алхан, — деди, — һөкүмәтә сөз вермишәм, гуртарыб. Галды ағарты мәсәләси, о барәдә Гызханымын јахсындан јапыш, бу, арвад ишидир.

— Гызханыма нә вар ки, кечән илин ағарты планыны 150 фанз јеринә јетирдик, һамы разы галды, — дејә Гызханым нәнә өз иши илә фәхр еләнән адамлар кими һәвәслә чаваб верди. — Сағлыг олсун, бу ил 200 фанз өдәјәчәјик.

Ај доғандә көч атланды. «Сабир» колхозунун дөрд јук машины варды. Лакин гојун-гузу илә ајаглашмаг үчүн машин әл вермирди; чүн-ки гојунлары арандан јајлага отара-отара апарырлар. Алхан дајы боз

атын үстүндә бизи бир гәдәр өтүрдүкдән сонра худанафизләшмәк гәјитди. Алмурад баба онун ардынча гышгырыб:

— Сән памбыга, тахыла фикир вер! Биздән архајын ол! — деди.

Бу гәјда илә үч күн јол кедәндән сонра јајлага чыхдыг. «Новлу булаг» адланан булагын үстүндә дүшүб алачыглары гурдуг. «Новлу булаг» јосун басмыш боз бир гәјанын алтындам — дашлары ичиндән гәјнајыб чыхырды. Биз дүшән јурдун ады «Гызылбоғаз» иди. Узагларда сылдырым дағлар вә галын мешәләр көрүнүрдү.

Горуғларда чичәкдәр тәзә ачылырды. Бурада аран дүзәнликләриндәки кими тиканлы биткиләр јох иди: Бурадакы отлар ипәк кими јумшаг иди. Һава нәнә вә кәжликоту әтри илә долмушду.

ДАҒКЕЧИСИ ОВА

Бир күн Елдар узагдакы учқрумлу дағлары көстәрби:

— Билирсән орада нә гәдәр дағкечиси вар? Һејф ки, нәнәм сәни бурахмаз. Јохса гуш түфәнкими көтүрүб ова кедәрдик, — деди. — Бир дәфә бабам үчүнү шуруб кәтирмишди. — Сонра бир шеј кәшф едибмиш кими әләвә етди: — Бура бах, сән десән бабам сөзүнә бахар. Евә кәлән-дә дс, бизи дағкечиси овуна апарсын, јахшымы?

Мән сөз вердим. Анчаг Алмурад баба һәмишә гојунларын арасында олуб ова чох кеч-кеч кәлирди. О, гојун-гузуну ән кәзәл јерләрдә отарыб, кечә биз ширин јухуда икән онлары јајлыма чыхарыр, һәр бир тоғлунуш вә гузуну көкәлмәсинә хүсуси диггәт јетирди. Алтмышдан чох јашы олаб бу гочә ән һүндүр дағы бирнәфәсә чыхар, кечә-күндүз ајаг үстүндә олар, јорулмаг нә олдугуну билмәзди. Чаван чобанлар комсомол ичласына вә ја тоја, шәһлијә јығылыб кәләндә о бөјүкүкдә сүрүнү төк идәрә еләрди. Өзүнүн савады јох иди. Лакин чаван чобанларын китаб, гәзет охумасына чидди фикир верәрди. Һәр күн мүнтәзәм сурәтдә јахындакы дағ кәндиндән гәзет кәтирдиб онлара охутдулар вә өзү дә гулаг асарды.

Бир күн Алхан дајы аранда памбыг вә тахыл бечөрән колхозчуларә јаванлыг апармаг үчүн машин көндөрмишди. Алмурад баба машины јаг, пендир вә шорла долдуруб јола саланда зәрафәтјана мәнә деди:

— Нә, өһһһһ сарыдан дары: ырсанса, гојум машына кет.

— Јох, дарыхмырам, баба, нә олар ки, сабаһ бизи дағкечиси овуна апар да.

Алмурад баба дағлара тәрәф бахыб:

— Сабаһ һава пис олачагдыр, о бири күн кедәрйк, — деди.

Сәһәр, доғрудан да, бүтүн күнү чән-думан олду.

О бири күн Алмурад баба түфәнкени көтүрүб, бизимлә бәрәбәр евдән чыхды. Биз хејли јол кедәндән сонра јумшаг от вә чичәкләрин арасы илә долама-долама галхан еһсиз чығырла дағын башына чыхдыг. Үстүндә олдуғумуз дағла о бири дағын арасында дәрин бир учурум варды. Дибинә баханда адамын көзләри гаралырды. Учурумун о тәрәфиндәки дағын дөшү дивар кими дик вә һамар иди. Јалһһһ јухарысында кәлә-көтүр јерләр көрүнүрдү. Алмурад баба һәмһһһ дағы көстәрйб:

— Кечиләрһһһ чох олдуғу јерләрдән бири орадыр, — деди.

Сөз кишинһһһн ағзындан гуртармамыһһһ һәмһһһ дағын лап башында бир дағкечиси көрүндү вә сүр'әтлә дағын далына тулланды. Онун дырнағларынын алтындан гоһан дашлар дәрәһһһи курулту илә долдурду. Мән кечинһһһн јыхылмамасындан һејрәтә кәләрәк Алмурад бабанын үзүнә бахдым.

— Баба, одур, бири дә кечди, — дејә Елдар јенә дә һәмһһһн јердән кечән икһһһн кечини көстәрди. Алмурад бабанын түфәнки ачылды. Кечи бир ан һаваја галхыб дағын һамар дөшү илә дәрејә јуварланды. Биз нә гәдәр бахдыгса, вурулмуһһһ кечини көрә билмәдик. О тәрәфдәки дағдан бир гартал галхыб учурумун үстүндә һәрләнди. Биз дағы еһһһн учурумун дйби илә ахан вә ичиндә хырда балығлар көрүнән думдуру, кичиқ чаяын јаһһһнда Алмурад бабанын вурдуғу кечини тапдыг. Анчаг биз кәләнә кими гартал ону дидиб парчаламышды.

Евә дөнмәк истадйимиз заман күн күһһһрта јеринә галхмышды. Сама-занбаг кими көмкөј вә лаксиз иди. Буна көрә дә Алмурад баба:

— Тез олун, ушағлар, бәрк јағачаг, — дедикдә мән тәәччүбләндим.

— Јағыш нә кәзир, баба? — дејә е'тираз етмәк истадәм.

— Јох, јағачағ! Бах, о дағын үстүндәки балача булуду көрүрсәнми, бу саат јағдырачаг, — дејә Алмурад баба узагда башы ағаран дағын үстүндә илан кими назик, лакһһһн гаһгара булуд парчасына көстәрди.

Кетдикчә һәмһһһн булуд бөјүјүр вә даһа да гаралырды. Он беш дәггедән сонра көј шағылдајыб елә бир јағыш башлады ки, елә бил дунјадакы дәннзләрин һамысыны көјә галдырыб шырылты илә јерә текдүләр. Тез-тез илдырым чакырды. Мәнә елә кәлирди ки, о лап гулағымзын дйбиндә, һансы гајаны исә парча-парча еләди. «Шараг... шараг» далбадал көј курулдајыр, селләр гыжһағыжла туғјан едйрди. Санки дағлар, гајалар учуб төкүлүрдү. Алмурад баба олмасадй, нәчә јердә сел аз гала бизи апара-чагды.

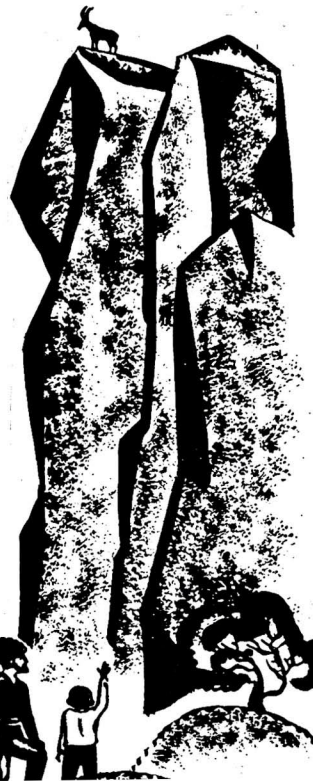
Тамам сел-суичиндә кәлиб алачыға чыхдыг. Алмурад баба сачагылы јапынчысыны чйјиннә салыб:

— Гызханым, мән гаждым гојунларын јаһһһн, сән ушағлары раһат елә, — дејиб гапыдан чыхды.

— А киши, һеч олмас палтарыны дәјиш! — дејә Гызханым нәнә архадан гышгырды.

— Горхма, һеч нә олмаз, гојунлардан һикаранам, — дејә бајырдан Алмурад бабанын сәси еһһһнди.

Јағыш кечәјә гәдәр давам еди. Алмурад баба кечә гајыдыб исланмыш палтарынын јеничә дәјишмишди ки, чаһан чобанлардан бири ичәри кирди.

— Сүүдэ чингавар тэпинди, элли гоюн тэзиб,¹ — дејэн кимн Алмурад баба чалд кејиниб кетди.

Елдарла жөним јерим јанашы салынмышды.

— Экар Алабаш да онларла кедибсө, гојуна неч зад олмаз,— дејө ө белө һадисаларни јайлагда тез-тез баш вердијини мәнө сөјлөди.

Бир аздак сонра бизи јуху тутду. Кечөнин јарысы ојаныб көрдүм ки, јағыш жасиб. Ај мави көјүн дөринлијиндө үзүр, онун атрафында так-так улдузлар ширлајыр. Алачығын јанында јатмыш дөвөлөр исө аһөстө-аһөстө көвшөјирдилөр. Онларын агзындан тэзө от вө чичөк гохусу кәлирди.

Сөһөр гојунларын тапылмадығыны библиб Елдарла онлары ахтарамага кетдик.

ДАҒДА ҺАДИСӨ ВӨ ГОЈУНЛАРЫН ТАПЫЛМАСЫ

Елдар гуш түфәнкини вө бир нечө патрон да көтүрмүшдү. Биз дағлары, дөрөлөри ахтара-ахтара кәлиб бир учурума чыхдыг. Учуруму дөшүндөн кечөн долајы чыгырла кедирдик.

Елдар габагда, мән исө архада кедирдим. Бирдән лап ајағымын јанына ири бир даш дүшүб учурума јуварланды. Лакин үч-дөрд аддым атмамыш бери дө дүшдү. Башымы галдырыб јухары баханда бөјүк бир ајынын тәхминөн отуз-гүрх аддым јухарыда, гајанын үстүндө дајаныб бизө бахдығыны көрдүм.

— Елдар! — дејө гышгырыб мөндөн он беш-ијирми аддым габагда кедән јолдашымы сәсләдим.

— Нө олуб? — дејө ө чеврилди. Мән ваһимө ичиндө ајыја ишарө етдим. Елө бу заман ајы доңгулданараг ики габаг әлләри илө ири бир даш көтүрүб јенө мәнө туллады. Экар әјилмәсәјдим, даш башымы парчалајагагды.

— Горхма! — дејө Елдар гышгырды вө ајыны нишан алыб атды.

Ајы мүдһиш бир бағырты гопарараг јыхылды. Биз гачдыг. Бир гәдәр араланмыш чөврилиб көрдүм ки, о нә гәдәр әлләширсө галха билмир. Дурур, дәрһал да јыхылыр. Икид Елдар, түфәнки долдуруб бир дө атды. Икинчи күлләдән сонра ајы даһа тәрпәнмәди. Лакин биз онун јанына кетмәјә чөсарәт етмәјиб обаја тәрәф гачдыг.

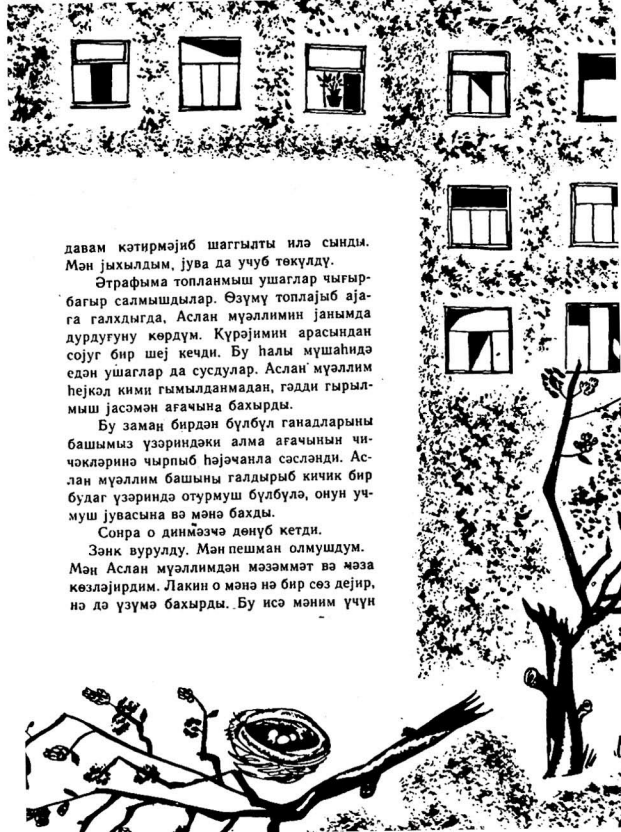
Јолда ахшамдан бәри гојунлары ахтарыб тамам јорулмуш Алмурад бабаја раст кәлдик. Әһвалаты она сөјлөдик. О бизимлө ајынын јанына кәлди вө онун јараларына бахыб:

— Бәрәкаллаһ, Елдар! — деди, — лап оннәсиндән вурмусан; анчаг биринчи күллән тутмасәјди, сизи парча-парча едәчөкди. Кедөк, мән јорулмушам, ушағлары көндәрәрәм, кәлиб дәрисини сөјарлар.

Гојунлары тапа билмәдијимиз үчүн Алмурад бабанын кефи чөх иди. Ајыдан бир гәдәр араланмышдыг ки, ашағыдан, дәрәнини дибидән ит сәси ешитдик.

— Бу — Алабашдыр, — дејө Алмурад баба севинчлө сәсләнди. Биз габаг тәрәфдән учуруму ениб дәрәнини дибинә чатдыгда, гојунларын орада јатдығыны, Алабашын исө онларын јанында дуруб бизө бахдығыны вө севинә-севинә гуруғуну буладығыны көрдүк.

¹ Төз мөк — баш көтүрүб гачмаг.

ЈАСӘМӘН АҒАЧЫ

Мәктәбимизин бағчасында учабојлу, чаван бир јасәмән ағачы варды. Јаз кәләндә бүтүн ағачлар киҗи о да чичәк ачарды. Онун ачыг бәнөвшәји күлләри салхым-салхым олуб салланарды.

Мәктәбимизин бағчасындакы ағ, чәһрајы чичәкли алча, армуд, шафталы вә әрик ағачлары арасында бу јасәмән ағачынын гәрибә бир кәзәллији варды.

Кәндимиздә јасәмән олмазды. Мәктәбимиздәки јасәмәни исә Аслан мұәллим әкмишди. О һәр сәһәр әкдији бу ағачын јанына кәләр, будағлары әјиб салхым күлләри ијләр вә дәјаныб ағачын кәзәллијинә тамаша едәрди.

Аслан мұәллим учабојлу, гәрәбәниз, зәһмли бир адам иди. Алыннда сәрт ғырышлар варды. Лакин о, јасәмән ағачыны сејр едәркән үзүнүн иә гәдәр инчә, мәһрибан вә хујалы бир ифадә алдығыны бирчә кәрсәјдиниз!..

Бир күн дәрсдә мәнимлә бир сәкәжда отуран јолдашым Чәфәр әјилиб гулағыма пычылдады:

— Мұәллимин јасәмән ағачында бир бүлбүл јува салыб.

Бу сөзү ешитчәк сәбирсизликлә дәрсин гуртармасыны кәзләдим. Зәнк вурулан киҗи Чәфәрлә бәрәбәр јасәмән ағачынын јанына гачдыг.

Чәфәр дүз дејирмиш: салхым-салхым салланан күлләр арасында чәр-чөлдән вә палчыгдан гәјрылмыш бир јува көрдүм. Мән дүшүнмәдән бирбаш ағача дырмашдым. Елә јуваја јеничә чатмышдым ки, онун ичиндәи пырылытә илә бир бүлбүл учду вә ағачын көвдәси ағырлыгыма

давам кәтирмәјиб шагылты илә сынды. Мән јыхылдым, јува да учуб төкүлдү.

Әтрафыма топланмыш ушағлар чығырбагыр салмышдылар. Өзүмү топлајыб ајага галхдыгда, Аслан мұәллимин јанында дурдугуну көрдүм. Күрәјимин арасындан сојуг бир шеј кечди. Бу һалы мұшаһидә едән ушағлар да сусдулар. Аслан мұәллим һејкәл киҗи ғымылданмадан, гәдди ғырылмыш јасәмән ағачына бахырды.

Бу заман бирдән бүлбүл ганадларыны башымыз үзәриндәки алма ағачынын чичәклеринә чырпыб һәјәчанла сәсләнди. Аслан мұәллим башыны галдырыб киҗик бир будаг үзәриндә отурмуш бүлбүлә, онун учмуш јувасына вә мәнә бахды.

Сонра о динмәзчә дөнүб кетди.

Зәнк вурулду. Мән пешман олмушдүм. Мән Аслан мұәллимдән мәзәммәт вә мезә кәзләјирдим. Лакин о мәнә нә бир сөз дејир, нә дә үзүмә бахырды. Бу исә мәним үчүн

Һәр шөҗдән ағыр иди. Мән истәҗирдим ки, о мәнн данласын, чәза вер-
син, лакин о сусурду.

Бир күн Аслан мұаллим мәнән кечән дәрси хәбәр алдығы заман
онун бахышларында елә соҗуг бир ифадә һисс етдим ки, өзүмү сахлаја
билмәҗиб чаваб вермәк әвәзинә ағладым.

О әввалки кими сакит вә тәмкинли бир сәслә мәнә: «Әҗләш», деди
вә башга бир шакирди галдырды.

Мән ағлајырдым. О исә елә бил ки, буну көрмүр, сакитчә дәрсини
кечирди.

Зәнк бајыра вуруланда Аслан мұаллим ишарә илә мәнн чағырды.
Биз бирликдә бағчаја ендик. Геч бир сөз данышмадан јасәмән ағачы-
нын јанына кәлдик. Инди онун јериндә башы һамар кәсилмиш бир кө-
түк галмышды. Мән көзләримн ендирдим.

Аслан мұаллим бир нечә санијә ағача бахдыгдан сонра мәнә тәрәф
дөндү вә:

— Биз дүнјаја, ону даһа да көзәлләшдирмәк үчүн кәлмишик, —
деди. — Биз онун көзәлликләрини мәнв етмәк үчүн доғулмамышыг!

Мән онун үзүнә бахмадан:

— Мәнн бағышла, мұаллим, — дедим.

...Кәлән баһар јасәмән ағачынын көтүјүндән јени пөһрәләр галхды.
Мән инди һәмнин пөһрәләрә севә-севә гуллуғ едир, онлары горујурам.

Ахы доғрудан да биз дүнјанын көзәлликләрини мәнв етмәк үчүн
доғулмамышыг!..

МУРАД ДАЈЫ

Бизим кәнд уча бир дағын дөшүндәдир. Дағ мешәликдир. Јаз вә
пајыз вахтлары сөһәрләр бу мешәни үзәринә сүд кими ағ думан чөкә-
рәк кәндимизин јухары тәрәфиндәки евләри бүрүјүр. Габағ тәрәфдә исә
көз ишләдикчә узаныб кәдән кениш дүзәнлик вә бу дүзәнликдә салы-
мыш кәндләр, бағлар көрүнүр.

Кәндимизин биналары әксәрән икимәртәбәли даш евләрдән ибарәт-
дир. Орада-бурада үстү торпағ дамлар да нәзәрә чарпыр. Атам нағыл
едир ки, ијирми, ијирми беш ил бундан габағ бүтүн евләр белә јара-
шыгсыз иди. Бу икимәртәбәли евләр сонрадан тикимбдир.

Һәр евин һәјәтиндә алма, армуд, нар вә киләнар ағачлары илә долу
бағлар вар. Дејирләр ки, бу бағлар да јахын заманларда, јәни мән
дүнјаја тәзәчә кәлдијим заман салыныб. Кәнардан кәндимизә баханда
ашағы тәрәфдә ири пәнчәрәләри олан бөјүк бир бина көрүнүр. Бу бизим
ониллик мәктәбдир. Ондан бир гәдәр јухарыда үстү гырмызы дәмирлә
өртүлү башга бир бина көрүнүр. Бу да колхозчуларымызын јахын за-
манда тикдикләри мэдәнијјәт сарајыдыр. Кәндимизә бир гәдәр јахын-
лашдыгда тәзә тикилмиш elektrik стансијасыны ишләдән шәләләни
шырылтысы ешидилер.

Бизим колхоз чох бөјүкдүр. Чамаатымыз ән чох, әкинчилик, бағ-
чылығ вә малдарлыгла машғул олур. Нар дәнәси бойда сары бугда әки-
рик. Һәр бири он беш, ијирми кило ағырлығында, ичн ләлә кими гырмы-
зы гарпызлар, әтри инсаны бһнуш едән Ширван алмалары, бал кими
ширәси, ахан мөшһур Гарабағ армудлары јетишдиририк. Бизим ферма-
нын чейран ајағлы гаракөз атлары бүтүн маһалда мөшһурдур.

Колхозумузун милдонларла дөөлөтү бар. Колхозумуз ташкил олу-
нан күндөн та индиё гэдэр онун сөдри Мурад дайдыр.

Мурад дайы гырк сөккиз, элли жашларында, учабојлу, енликүрөкли
нө көк, нө арыг, эээлалэри гајыш кими мөһкөм, гарабаниз, ири, гара
бығлы бир адамдыр. Онун сол гашынын үстүндө чапыг жери вардыр;
һөмишэ гадим дөбдэ, шишбурун, богазлы чөкмө, гара маһуддан шал-
вар вэ френч кејир, күмүшү дөридөн узун вэ тәпәси јасты папаг гојур.
Сапы чејран ајағы олан гамчысы даима сағ чөкмөсинин богазына сан-
чылы дурур. Чөһрәсиндэ һөмишэ үрәјэ јатан бир табәссүм вар. Мән һеч
заман ону гашбагаблы көрмәлишәм. Дишләринин һамысы ағ вэ сала-
матдыр. Он беш ил бундан габаг једдиллик кечэ мәктәбини битир-
мишдыр.

Һамы ону «Мурад дайы», дејэ чағырыр. О, колхозда һеч кәси мө-
зәмәт етмир, лакин бунула белә кәнддэ һеч кәс онун бир сөзүнү ики
еләмәз. Вердији тапшырыг нөгтә-нөгтә јеринә јетирилди; чүнки о һар
кәси бир ата кими сеvir вэ һеч кәс дә бу севкни итирмәк истәмир.

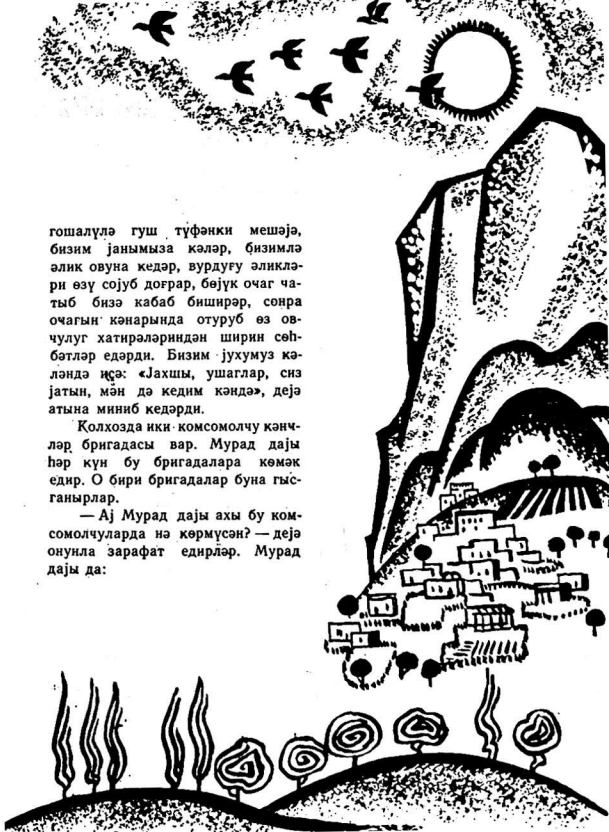
Ону һамыдан чоһ биз пионерләр вэ бизим бөјүк гардашларымыз
олан комсомолчулар сеvir. О, кәнддән чыхыб бир јерә кәдәндэ биз да-
рыхырыг.

Мурад дайы бизим һамымыз тәкбәтәк таныјыр, һансы илдэ догул-
дугумузу, нечә бөјүдүјүмүзү билди. Тез-тез мәктәбә кәлир, пәнчәрә
шүшәләрини, гапы-бачаны нәзәрдән кечирди, әкәр-әскијини дүзәлди вэ
ја дүзәлтдирир.

О, бәзән бизим топланышларымызда да иштирак едир. Пионердән
комсомолла бир ушаг кечирилдикдә онун нечә севиндијини, үзүнүн нечә
хошбәхт бир ифадә алдығыны бирчә сиз көрсәјдиниз!..

Бу заман о да сөз алыб комсомолла кечирилән ушаг барәсиндә өз
фикрини һөвәслә сөјлөјәр, һөтта, бәзән башгалары илә мубаһисәјә ки-
ришәр: «Јох, дүз демирсиниз, Чөһрә зирак оғландыр, кечән ил көрмә-
динизми јүјүрмәкдә нечә биринчилик газанды?» — дејэ ушаг кими һә-
јәчәнла данышар, элли јағында бир киши олдуғуну унудараг өзүң
бизимлә бир јашыд, бир јолдаш кими һисс едәрди.

Јај вахтлары, мешәдәки пионер дүшәркәсинә кетдијимиз заман
Мурад дайы дүшәркәни ишләри илә марағланар; һәрдәнбир чийинидә

гошалүлә гуш түфәнки мешәјә,
бизим јанымызә кәләр, бизимлә
әлик овуна кедәр, вурдуғу әликлә-
ри өзү сојуб доғрар, бөјүк очаг ча-
тыб бизә кабаб биширәр, сонра
очағын кәнарында отуруб өз ов-
чулуг хатирәләриндән ширин сөһ-
бәтләр едәрди. Бизим јухумуз кә-
ләндә ичә: «Јахшы, ушағлар, сиз
јатын, мән дә кедим кәндә», дејэ
атына миниб кедәрди.

Колхозда ики комсомолчу кәч-
ләр бригадасы вар. Мурад дайы
һәр кун бу бригадалара көмөк
едир. О бири бригадалар буна гыс-
ганырлар.

— Ај Мурад дайы ахы бу ком-
сомолчуларда нә көрмүсән? — дејэ
онунла зарафат едирләр. Мурад
дайы да:

— Нечә нә көрмүсән, инди дунја онларындыр, сәнни, мәним кими гочалардан нә чыхар? — дејә зарафатла чаваб верир.

Лакан сиз онун өзүнә гоча демәсинә бахмајын. Сәһәрләр һамыдан тез галхыр, кечләр һамыдан кеч јатыр. Кәндимизин арха тәрәфиндәки дағы бирнәфәсә чыхар.

Биз һамымыз Мурад дајынын хатирини истәјирик. Бош вахтларымызда Мурад дајынын башына топлашараг:

— Мурад дајы, колхоза башаг елдәки?

— Мурад дајы, бостанын алағылы вурагмы?

— Мурад дајы, сабаһ тәзә тохмачарлығы суварагмы? — дејә кишија данышмаға маҗал вермирик. О да фәрәһли бир тәбәссүмлә күлүмсәјәрәк табағымызә дүшүб бизи тәзә салынымыш мешә кими галын тохмачарлығы апарыр.

— Бах, сабаһ сәһәр тездән бурадан, бураја гәдәр суварарсыныз, — дејә көстәрир.

Биз сүбһ тездән ишә башлајыб тохмачарлығы суварырыг. Сонра Мурад дајы јанымыза кәлиб ишмизин нәзәрдән кечирәрәк разылыгга башыны тәрпәдир вә: «Инди далымча кәлин», дејә бизи бирбаш бостана кәтирир: «Алы киши, бунларын һәрәсинә бир ширин говун вер. Гој бу күнүн агры-ачысы чаңларындан чыхсын», дејир.

Биз говунлары алыб сөвнә-сөвнә евинизә дөнүрүк.

Колхоза көмәк етмәк бизин ән чох сөвдјимиз ишдир. Бу заман галбимиз фәрәһли дүјгуларла чырпыныр. Биз өзүмүздә бир тгүрүр вә руһ јүксәклији һисс едирик. Зарафат дејил, Мурад дајы кими дунјакөрмүш, тәчрүбәли бир колхоз сәдри бизә етибар едиб иш тапшырыр. Биз дә һәмји иши јеринә јетиририк, колхоза хејир веририк.

Биз комсомолун отузиллик бәјрамына һазырлашырыг. Мурад дајы да бу һазырлығы хүсуси бир марагла изләјир, тез-тез бизим јығынчағларымызә кәлиб:

— Һә, ушағлар, бәјрама нечә һазырлашырсыныз? — дејә сорушур. Сонра папағыны көзүнүн үстүнә ендирәрәк дејир: — Кәрәк елә бир бәјрам кеңирәк ки, аләм һејран галсын. Ашығлары индидән хәбәрдар еләмишәм ки, о күн һеч јерә кетмәсиннәр.

Мурад дајы өзүнү кәһна комсомолчу адландырырды. Биз күман едирдик ки, о, зарафат еләјир: чүнки бу ири, гарабығлы, әлли јашлы 30

кишинин дә бир заман чаван олдуғуну һеч тәсәввүрүмүзә кәтирә билмирдик. Бизә елә кәлирди ки, мөһкәм, тунч һејкәлә охшајан Мурад дајы елә һәмишә беләчә олуб. Буна кәрә дә онун өзүнү комсомолчу адландырмасы бизә күлмәли көрүнүрдү. Биз, комсомолун отузиллик бәјрамыны бөјүк мүнвәфәғијјәтләрлә гаршыламаға чалышырдыг. Буна кәрә дә дәрәсдән кәнар вахтларда колхозмуздакы комсомолчу кәңчләр бригадаларынын ишинә көмәк еләјирдик.

Нәһајәт, һамымызын сәбирсизликлә көзләдији бәјрам күнү кәлиб чатды. Биз мәдәнијјәт сарајыны бир күн әввәл бәзәдик. Диварларә вурлушуш јашыл сөјүд будағларынын арасындакы халылар алышыб јанырды. Гызлар рәһбәрин бөјүк шәклинин дөрд тәрәфинә алван чичәкләр дүзмүшдүләр. һамымыз тәзә палтар кәјмишдик. Мурад дајы да сүрмәји шевнотдан тәзә фрәнч вә шалвар кәјмиш, үзүнү тәртәмиз тараш етдирмишди. Шишбурун чәкмәси пар-пар парылдајырды. Биз бүтүн күн чалдыг, ојнадыг, шәнлиқ елдәдик. Ахшам Мурад дајы бөјүк гонағлыг верди. Мәчлисин ортасында о, ајаға галхыб:

— Ушағлар, — деди, — бу күн комсомол вә пионерләрлә баһәм мәним дә әзиз күнүмдүр. Ахы мән дә сизин кимј комсомолчу олмушам.

Белә дедикдә биз јенә дә күлүшдүк. О, миддијјәтлә үзүмүзә бахараг:

— Јохса инанмырсыныз? Бәли, дүз отуз ил бундан әввәл мән дә сизин кими комсомолчу олмушам, — дејә бир дә тәқрар етди.

Отаға бирдән-бирә дәрин бир сүкүт чөкдү. Бүтүн нәзәрләр чидди бир марагла Мурад дајыја зиләнди. Онун һәмишә күлүмсәјән көзләриндә инди ушағ хүлјәли бир ифадә варды. О, сөһбәтинә давам едәрәк деди:

— О заман мән Бақыда Манташевин буруғларында ишләјирдим, Русияда фәһлә вә кәндиләр, һөкүмәти әлләринә алмышдылар. Биздә исә һакимијјәт һәлә дә варлыларын әлиндә инди. Биз тез-тез полисдән хәлвәт топлашыб Русиядакы Совет һөкүмәти һаггында, Бақыдакы вәзијјәт барәдә коммунист јолдашларын сөһбәтләринә гулаг асардыг, Бу заман мән он сәккиз-он доғгуз јашларында бир оғлан индим. Бир күн јолдашларымдан бири мәни кәнара чәкиб: «Мурад, — деди, — биз комсомол тәшкилатә дүзәлдирик. Сән дә дахил олмаг истәјирсәнми?» Мән «Комсомол нәдир?» дејиб тәччүблә сорушдум. О мәни баша салды. Мән дә о күндән комсомолун үзвү олдум.

Һавалар хош бланда биз тез-тез чөлә кеҗиб ичлас еләрдиң. Са-
һибкарларла нечә мүбаризә апармаг барәсиндә данышардыг. Өз сыра-
ларымыза тәзә чаванлар чөлб едәрдиң. Узун ғыш кечәлериндә исә мән-
зилли олан јолдашларымызын јанына топлашыб сијаси мәшғәләләр
кечәрдиң. Анчаг һәмишә үрәјимиз сәксәкәли оларды. Һәмишә горху ичин-
дә идиң. Мән өз-өзүмә дејәрдиң: Көрәсән елә бир күн олачаг ки, биз
дә сөзүмүзү ашкар дејә биләчәјик?

Будур, инди о вахтдан дүз отуз ил кечир. Комсомолчу Мурад инди
артыг сач-сагғалы ағармыш гоча «Мурад дајы» олуб.

О, меһрибан нәзәрләрлә бизә бахыб күлүмсәди:

— Анчаг, — деди, — Мурад дајы чох хошбәхтдиң. Бу отуз илдә
онун көзләри габағыңда чох балалар бөјүјүб пионер олуб, чох пионер-
ләр комсомола кечиб, чох-чох комсомолчулар да партија үзвү олублар.
Еһ, ушаглар, даһа Мурад дајы үчүн бундан бөјүк сәадәт нә ола биләр?
Сизин белә азад, шад күнларинизи көрдүкчә үрәјим дағ бојда олур.
Ушаглар, бизим ушаглығымыз, чаванлығымыз хошбәхт олмајыб; сиз
хошбәхтсиниз. Бу көзәл дөвранын гәдрини билиң, јахшы охујун, дејин,
күлүн, хошбәхт күнләр кечирин. Биз гочалар да сизә бахыб севинәк.
Биз чаванлығымызда бу күнләрин һәсрәтини чох чәкмишиң.

О кечәдән сонра комсомол тәшкилатына вә Мурад дајыја олан сев-
кимиз даһа да артды.

ЧЕЈРАН ОВУ

Бабаң анчаг чејран овуна кедәрди. Бу ишдә онун көзәл мәһарәти
вар иди.

Чејран чох ити гачан вә һәссас һејвандыр. Буна көрә дә чејран
ову башга ова бәнзәмәз. Бизим јерләрдә, јә'ни Гарабагда мәшһур чеј-
рангован атлар вар. Онларын бојлары уча, ајаглары иңчә, башлары
кичик олур. Гачмагда һеч бир ат онлары кечә билмәз.

Кәндимиздә јахшы ат минәнләрдән бири сајылан бабамын чејран
овуну бу гәдәр чох севмәси, бәлкә дә, бурадан доғурду.

Бир күн о, һарамыдан¹ өмрүндә биринчи дәфә олараг әлибош га-
јитды вә о күндән сонра бир даһа чејран овуна кетмәди. Биз бунун сә-
бәбини сорушдуг. О узун заман сусуб һеч бир чаваб вермәди. Бир күн
сонра о, гашларыны чатараг дәриндән нәфәс алды вә бизә белә бир һе-
кајә нағыл еләди:

— Бу јаз һарамыда от гуршагдан иди. Һәр чичәк бир рәнкә ча-
лырды. Елә бил ки, јашыл отларын үзәринә брилјант, јагут, фирузә сә-
пилмишди, елә бил ки, онлар күнәшдән од тутуб јанырды.

Мән кәһәр үркәми једәјимә алыб јаваш-јаваш ирәлиләјир вә ов-
дан чох дүнјанын бу көзәлликләри һағғында дүшүнүрдүм. Бирдән лап
јахында бир чејран көрдүм. О, отларын арасындан көрүнән узун бој-
нуну буруб мәнә бахырды. «Нијә гачмыр? — дејә тәәччүб етдим, — бәл-
кә јаралыдыр?» Мән әлли илдән артыг инди ки, чејран овуна кедирдим.
Бу әлли илдә башымын түкү сајы чејран овламышдым. Лакин јорулуб

¹ Һ а р а м ы — Гарабагда олан дүзәнликләрдән биринин адыдыр.

Јолда галан ая ја жаралы олан һејвана күллә атмамышдым. Она көрә дә гәсдән бәрк өскүрдүм ки, чејран үркүб гачсын, сонра күллә атым. Анчаг һејван јериндөн тәрпәнмәди. Мән чејраны нишанә көтүрдүм. Бу заман чејранын көзәл гара көзләриндә бир јалварыш көрдүм. Елә бил ки, о: «Көрүрсән ки, мән гача билмирәм, атма!» дејирди.

Мән гәсдән чакмағы шагылдатдым. Онуи гара көзләринин булагында бир дамла көз јашы парлады. Голларым бошалыб јаныма дүшдү. «Бу нә сирдир?» дејә она јакынлашдым. Чејран жаралы дејилди. Јакин онун јанында јеничә доғулмуш бир чүт көрпә гузусу вар иди.

Көзләрим јашарды. Бир дә һеч заман ана чејрана күллә атмајачагыма анд ичдим.

ЗӘМИДӘ БИР ТУРАЧ СӘСЛӘНИРДИ...

Бизим кәндин јаз ашамлары көзәл олуи. Кәндимизин јарым километрлијиндән ахан «Гуручај» шырылдајыр, елә бил ки, ахыб кәлдији галын мешәләрдән бизә гәрибә әфсанәләр һекајә едир. Гурбагалар арамла сәсләнир.

Евимизин архасындакы зәмидә исә бир турач далбадал охујур:

Тут-ду-ду, тут-ду-ду.

Тут-ду-ду, тут-ду-ду.

Бизим јашыл јамачларда, чај кәнарындакы Лаләли дәрәдә турач чох олуи. Јакин евимизин јакынлығында һәр сәһәр, һәр ахшам охујан бу турач тәзә пејда олмушду.

Биз ики јолдаш идик. Икимизин дә атасы овчу иди. Онлар отузгырх ил иди ки, балта дәјмәмиш горхулу Кирс мешәләриндә овчулуг едирдиләр. Башларына кәлмиш ишләр барәсиндә о гәдәр марағлы нағыллар данышмышдылар ки, биз дә овчу олмаг хәјалына дүшмүшдүк. Јакин нә түфәнкимиз вар иди, нә дә ов итимиз. Бунларын әвәзиндә алабәзәк ипләрдән тохунмуш сапандымыз вар иди ки, даш гојуб атанда тапанча кими шагылдајырды. Јолдашым һәсән кәндимиздә бирничи сапанд атан иди. Гушу көзүндән вурарды. Онуи горхусундан зәмиләримизә бир гарға гона билмәзди. О һәтта бунун үчүн колхоздан әмәккүнү дә алырды. Бизим кәнддә гарға чох олуи. Онлар дәстә илә кәзәрәк зәми вә бостанлара бөјүк зијан вурур. Колхоз сәдри әкиндәри онлардан горумағы бизә тапшырмышды. һәсән дә сапандла ики гарға вуруб һәрәсини зәминин бир тәрәфиндә арачдан асмышды ки, башға гарғалар көрүб јакын кәлмәсин.

Лакин, дејасән, мән әсил мәтләбдән узаг дүшдүм. Јухарыда дедидим кими, евимизин архасындакы зәмида бир турач пейда олуб сәһәр-ахшам охујурду.

Тут-ду-ду, тут-ду-ду.

Бир ахшам һәсән бизә кәләрәк деди ки, һәр нә чүр олса, кәрәк о турачы сабаһ тапыб овлајаг. Мән е'тираз едиб дедим:

— Ахы атамкы инди һеч ова кетмирләр, дејирләр. гушларын бала чыхаран вахтыдыр.

Һәсәнин бир пис хасијјәти варды ки, чох инадчыл иди. Башына бир иш кирдими, кәрәк һәр нә чүр олурса-олсун јеринә јетирәјди. Буна көрә дә сөзүндән дәнмәди:

— Мәкәр, — деди, — гушларын һамысы бирдән бала чыхарыр?

Мән истәр-истәмәз разы олдум.

Сәһәр балача һејбәләримизи јумру дашларла долдурараг зәмида кизләниб турачын охумасыны кәзләдик. О охумага башлајан кими, биз јаваш-јаваш сәс кәлән тәрәфа доғру сүрүндүк. Чох ахтардыг, лакин бир шеј тапа билмәдик. Бирдән лап ајағымызын алтындан пырылты илә бир гуш учараг һаваја галхды. Һәсән һазыр сахладыгы кәдәк-голлу санандыны товлайыб атды. Турач бир гәдәр һаваја милләниб соира гургушун кими јерә дүшдү.

Биз адам боју галхмыш сүнбүлләри аралаја-аралаја гуш дүшән јерә јүјүрдүк вә көрдүк ки, о бир колун дибиндә бир ајағы үстүндә дајанараг үркәк нәзәрләри илә әтрафына бахыр. Бизи көрән кими күчүнү топлајыб һаваја галхды. Биз дә архасынча јүјүрдүк. О бир гәдәр уч-дүгдән соира балача бир бөјүрткән колунә гонду. Мән фикир еләдим ки, јәгин һејван јаралы чаныны биздән гуртармаг үчүн бу балача кола пәнаһ кәтирди. Анчаг јахинлашдығымыз заман елә бир мәнзәрәјә раст колдик ки, мән ону һеч бир заман унутмајачагам. Јумуртадан тәзачә чыхмыш кичик бала анасына бахараг зәиф сәслә чивилдәјир вә елә бил ки, дејирди: «Ана, бәс мәним үчүн кәтирдијин јем һаны?» Јаралы турач исә тәк ајағынын үстүндә дајаныб үркәк нәзәрләри илә қаһ бизә, қаһ да баласына бахырды.

«Јазыг гушчугәз! Сән сыныг ајағынла бу көрпә балаја нечә јем тапыб кәтирәчкән? Бәс бу кечә о нә јерәчәк?» дејә дүшүнүрдүм.

36

Бу мәнзәрә јолдашыма да тә'сир етмиш олмалыјды ки, гашгабағыны саллајараг башыны булады.

— Јахшы иш көрмәдик, — деди.

Мән ону мәзәммәт едәрәк:

— Ахы сәнә дедим ки, инди гушларын бала чыхаран вахтыдыр, — дедим.

— Кечиб, — дејә о, үзүмә бахмадан кәдәрлә дилләнди.

Һеч нәдән хәбәри олмајан көрпә бала анасына бахыб һеј чивилдәјирди.

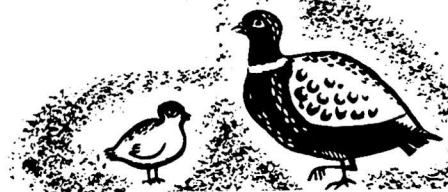
— Бәс бунлар нечә олачаг? — дејә Һәсәндән сорушдум.

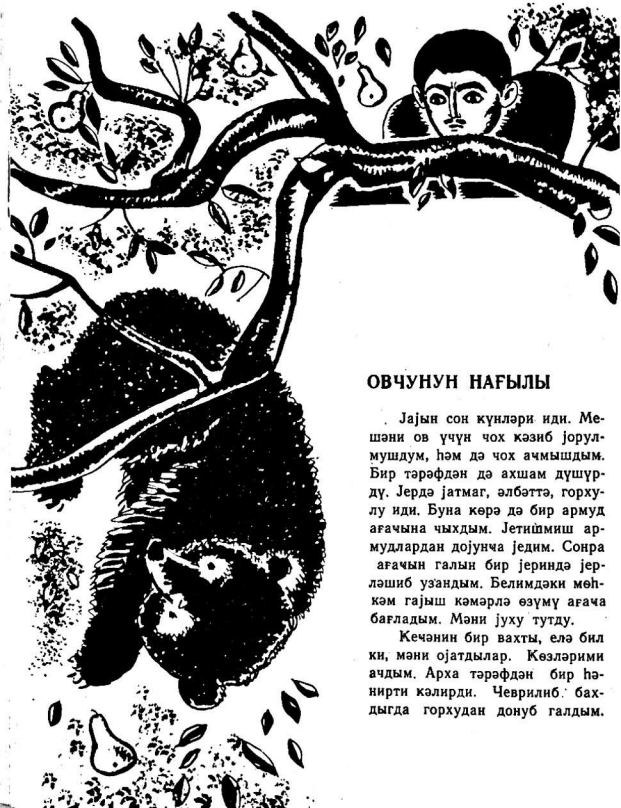
— Апараг евә, — деди.

Көрпә баланы вә ананы үсуллуца көтүрүб евә кәтирдик. Онлар үчүн гәфәсдә јер дүзәлтдик. Габагларына дән сәпдик, су гојдуг. Гоча нәнәм сыныгычы иди. О, гушун гычыны сарыды.

О кечә «Гуручәј» јенә дә әввәлки кими шырылдајыр, гурбағалар сәсләнирди. Јаз кечәси һеч бир шеј олмамыш кими јенә дә өз әфсанәләрини сөјләјирди.

Лакин бирчә евимизин архасындакы зәмидән даһа турач нәғмәси ешидилмирди.

ОВЧУНУН НАҒЫЛЫ

Жаын сон күнлери иди. Мешени ов үчүн чох казиб жорумушдум, һәм дә чох ачмышдым. Бир тәрәфдән дә ахшам дүшүрдү. Жердә јатмаг, әлбәттә, горхулу иди. Буна көрә дә бир армуд ағачына чыхдым. Јетиһмиш армудлардан дојунча једим. Сонра ағачын галын бир јериндә јерләшиб узандым. Белимдәки мөһкөм гајыш көмәрлә өзүмү ағача бағладым. Мәни јуху тутду.

Кечәнин бир вахты, елә бил ки, мәни ојатдылар. Көзләrimi ачдым. Арха тәрәфдән бир һәнирти кәлирди. Чеврилиб: бахдыгда горхудан донуб галдым.

Будагда отурмуш бејүк бир ајы мәнә армуд узатмышды. «Ајы мәнә армуд верир, бу нечә ишдир?!» — дејә тәәччүбләндим.

Мән нәфәс чәкмәјә горхурдум. Әкәр әлими, будагдан асмыш олдуғум түфәнкимә атсајдым, о мәни дәрһал парчалајачагды. Ајы армуду ағзына гојуб једи. Сонра башга бирини дәриб јенә мәнә тәрәф узатды. «Мән буну да алмасам, јәгин ону һирсләндиричәјәм», дејә дүшүнүб әлими армуда узатдым вә өзүмү тамамилә итирмиш олдуғум үчүн бәркән: «Сағ ол», дедим. Сөз ағымдан чыхар-чыхмаз ајы диксинди вә ағачдан бирбаш јерә һоппанды. Лакин о, јүхылдығы јердән бир даһа галхмады. Мән сәһәрә гәдәр ојаг галдым. Бүтүн бу мүддәтдә ајы кичик бир һәрәкәт белә етмәди.

Һава ишыгланды. Мән ағачын бир гәдәр ашағысына ениб јердә узанмыш ајыја дигтәт етдим. О өлмүшдү. Ағач чох уча олдуғундан јерә туллананда јәгин ки, бели тырылмышды. Сонралар гоча овчулар сәһбәт заманы мәни баша салдылар ки, «һеч сәнин орада олмағындан ајынын хәбәри јох имиш. О, армуду сәнә вермирмиш, ишыға тутуб бахырмыш ки, көрсүн јетишиб ја јох; чүнки ајы кал армуд јемәз».

ИЗ ИЛӘ

Чәфәр илә Надир ғыш имтәһанларыны вериб бүтүн дәрсләриҗәнән беш алдыглары үчүн чох севинриләр. Онлар сөзү бир җерә гоҗдулар ки, алдыглары гижмәтләри апарыб колхоз фермасында чобан олан аталарына көстәрсинләр.

Ферманын ғыш биналары кәндин он километрлиҗиндә Гаҗадаш мөшәсинин җанында җерләшмишди. Чәфәр илә Надир сәһәр тездән чөрәкларини җеҗәндән сонра бинәҗә кетдиләр.

Бинәдә чобанлара җемәк биширән Күллү гарыдан башга һеч кәс җох иди. Чобанлар гоҗун сүрүләрини отармаға апармышдылар. Күллү гары ушагларын һәрәсинә бир пәрча сулуг верди. Онлар да сулуглары җеҗиб бинәнин җанындакы ағылларда оҗнадылар. Ахшәмүстү чобанлар сүрүләри өрүшдән кәтирдиләр. Чәфәр илә Надир ғыш тәҗиллине бура-хылдыгларын аталарына сөҗләҗиб дәрсләриндән алдыглары гижмәтләри онлара көстәрдиләр. Чобанлар чох севиниб ушаглары тәрифладиләр. Чәфәрин атасы Мурадхан ферманын баш чобаны иди. О һәр күнү кими бу күн дә сүрүләри жохламаға башлады вә он беш дәгигәнин ичиндә дөрд мин гоҗунун һамысыны жоҗлаҗиб гуртарандан сонра мәлүм олду ки, чаван Гулунун сүрүсүндәки дамазлыг меринослардан бири жохду.

— Җәгин тәзиб мөшәдә галыб. Мән бу күн сүрүнү Таҗадаш мөшәсинин җанындакы дүздә отарырдым. Кәдим гаранлыг дүшмәмиш тапым, — деҗә пәрт олмуш чобан Гулу чомағыны чиҗиннә алыб мөшәҗә тәрәф кетди.

40

— Даҗан, сәнинлә бир адам да кетсин, бәлкә тәк тапа билмәдин, — деҗә баш чобан Мурадхан архадан ону сәсләди.

— Ата, гоҗ биз дә онунла кедәк, — деҗә Чәфәр хаһиш еләди.

Атасы етираз еләмәди:

— Истәҗирсиниз кәдин, — деди.

Ушаглар чобан Гулунун ардынча јүјүрдүләр.

Онлар кәлиб мөшәнини җанына чатанда чобан Гулу деди:

— Ушаглар, һамымыз бир җердә ахтарсаг тапа билмәрик. Сиз о тәрәфә кәдин, мән дә бу җана. Аңчаг мөшәнин ичәриләринә тәрәф чох узаглашҗаҗын. Инди чанаварларын пис вахтыдыр; бир шеҗ ола сәни исләрин.

Ушаглар:

— Јахшы, — деҗиб мөшәҗә јүјүрдүләр. Онлар бәлә бир мәс'ул вә һәтта чанавара раст кәлмәк горхусу олан ишә кетдикләри үчүн гурурландылар. Өзләрини бөҗүк гәһрәманлар кими күчлү вә чәсур һисс едирдиләр.

Ғабатча Чәфәр, далча Надир кедирди. Онлар тез-тез даҗаныр, әҗрафы динләҗир, сонра җенә јолларына давам едирдиләр. Бирдән Чәфәр диггәтлә җерә бахыб нәм торпаг үзәриндә гоҗун аҗағынын исләрини көрдү.

— Бура бах, Надир, — деҗә о, изи көстәрди, — көрүрсәнми, ашағыдан кәлиб бу тәрәфә бурулуб.

Ушаглар изи тутуб кетмәҗә башладылар. Из бә'зән тарафат коллары вә ја чаван пәһрәләри арасында итир, сонра җенә көрүнүрдү. Бу заман җаваш-җаваш гарламаға башлады. Һава да гаралды, ушаглар изи итирмәмәк үчүн көзләрини җердән чөкмәҗәрәк јолларына давам едирдиләр. Беләликлә, онлар мөшәнин хеҗли дәринликларинә кетдиләр.

Бирдән сакит мөшәдә ваһимәли бир курулту ешидилди. Ушаглар диксиниб даҗандылар. Курулту һәлә дә давам едирди. Санки нә исә јахында јухарыдан учуб аҗаглары сындыра-сындыра дәрәҗә кедирди.

— Гаҗадыр, даҗдан голуб, — деҗә Чәфәр дилләнди.

— Гаҗа өз-өзүнә голмаз, јәгин јухарыда аҗы-зад вар, — деҗә Надир горхмуш һалда Чәфәрин үзүнә бахды.

— Ғышда аҗы мағарасындан чыхмаз, — деҗә Чәфәр чиҗид сурәтдә чаваб верди вә елә бу заман һарада исә бир гоҗун мәләди.

— Ешидирсэнми? — деҗә Чөфәр севинчлә сәсләнди.

Гојун бир дә мөләди.

— Кәл бәри, бу саат тапачағы, — деҗә Чөфәр габага дүшдү.

Онлар дағын дөшү илә јухары дырманмаға башладылар. Бирдән Чөфәрин јадына дүшдү ки, кечән ил о, чаван чобанлардан гузу кими мөләмәк өјрәниб. Чөфәр дајаныб ејнилә гузу кими бир сәс чыхарды. Онун сәсини әкс-сәдасы мешәдән чөкилмәмиш јенә дә бајагкы гојунун сәси ешидилди.

— Тез кәл, — деҗә Чөфәр дөшү сых ағачлыг олан даға дырманмаға башлады. Надир она күчлә чатырды. О тез-тез ағача, кола илишиб јы-хылырды. Бир гәдәр кетдикдән сонра Чөфәр дајаныб јенә дә мөләди. Бу дөфә гојун онун сәсинә хејли узагдан чаваб верди. Онлар јолларына давам едиб јенә бир хејли кетдиләр. Гојундан һеч бир әсәр јох иди. Чөфәр тәкрар-тәкрар сәсләнди, ләкин чаваб кәлмәди.

— Кәл гајыдаг, кечә дүшүр, сонра азыб мешәдә галарыг.

— Гојуну бурада гојаг кедәк? — деҗә Чөфәр тәәччүблә Надирә бахды.

— Гојуну јәгин чанавар парчалады.

— Нә билирсән?

— Көрмүрсән даһа мөләмир?

— Билмәк олмаз, — деҗә Чөфәр чаваб верди. Сонра гашгабағыны төкәрәк: — Мән мериносу тапмамыш кери гајытмајачағам. Сән истәјир-сән гајыт, кег! — деди вә јенә дә гојуну ахтармаға башлады.

Надир нә едәчәјини билмирди. Јолдашыны тәк-гојуб гајытмаға вичданы јол вермирди, мешәдә дә галмаг ону горхударду.

Һава артыг тамамилә гаралмышды. Инди даһа шиддәтлә јағмагда олан гар јери ағартмышды. Мешәдән чүрбачүр анлашылмаз сәсләр ешидилди.

Чөфәр кол-косларын арасыны, гајаларын дибини-диггәтлә ахтарырды. Надир дә көнүлсүз ону тәҗиб едирди.

— Тәрслији бурах, кәл гајыдаг, гурд-гуш бизн басар јејәр, силаһымыз јох, бир шејимиз јох, — деҗә Надир јенә дә Чөфәри дилә тутмаға башлады.

— Дедим ки, гојуну тапмамыш гајытмајачағам! — деҗә Чөфәр ачыг-ланды. — Сән лап горхағын бири имишсән! Колхозун гојунуну дири-дири гурдун ағзында гојуб кедәк?

Јорулуб дилдән дүшмүш Надир үрәјиндә Чөфәрин тәрслијинә лә-нәт охуду. Анчаг һеч бир сөз демәди. Чөфәр исә пишик кими гајалара дырманыр, колларын арасына сохулур, әтрафы диггәтлә ахтарырды.

Бу вахт лап јахында бир шыггылычы ешидилди. Гарағат коллары тәрпәнди, ушагларын икиси дә бәрк горхуб дајандылар.

«Әкәр чанавардырса, бу саат үстүмзә атылачаг», — деҗә Чөфәр фикирләшдисә дә, бу барәдә јолдашына һеч бир сөз демәди. Сәһәр ата-сына кәтирдији кибритләрдән бири онун чибиндә иди. Чанаварын оддан горхлуғуну хатырлајыб дәрһал кибрити чыхарыб чөкди. Ишығы јухары галдырыб шаггылыты кәлән јерә бахды. Гарағат коллары арасында ири бир меринос дајаныб онлара бахырды.

— Тапдыг! — деҗә Чөфәр севинчлә шыгырды вә ирәлиләјиб мериносу колларын арасындан чыхарды.

— Мән дүшдүм габага, сән далдан сүр! — деҗә Чөфәр Надирә тапшырыг вериб габага кечди.

Ләкин онлар нә гәдәр кетдиләрсә, кәлиб мешәнин кәнарына чыхмадылар. Чөфәр зәни илә кедирди; чүнки гаранлыгда һеч бир чәһәти тәјин етмәк мүмкүн дејилди. Чөфәр дајанды:

— Азмышыг! — деди.

— Бәс нә едәк? — деҗә Надир зәиф бир сәслә Чөфәрдән сорушду.

Чөфәр һисс етди ки, јолдашы чох горхур, буна көрә дә она үрәк-дирак вермәк истади.

— Нә олачаг, мешәдә галыб сәһәр кедәрик.

— Бу сојугда, гаранлыгда мешәдә галмаг олар?

— Нәч нә олмаз; бу саат сәнин үчүн бир очаг галајым ки, истиси једи ағача вурсун!

О, кибрит чөкиб әтрафы нәзәрдән кечирди. Јахында һүндүр бир гаја вар иди. Гајанын үст тәрәфи тағ кими ирәли кәлдијиндән дибини гар о гәдәр тутмамышды.

— Гојуну сүр ора, — деҗә Чөфәр әмр едиб өзү ағачларын гол-будағындан хејли синдырараг гајанын дибиндә бөјүк бир очаг гурду. Ләкин одунлар јаш олдуғундан алышмырды.

Чөфәр, өзүнү синдырмамаг үчүн папағынын ичинә гојдуғу кағызы чыхарыб онун васитәсилә бир тәһәр очағы алышдырды. Алов галхыб дөрд бир тәрәфи ишыгландырды.

— Инди кал отур, гызыш, — деж Чөфөр күлүмсүнөрөк сојугдан донмуш алләрини ода тутду.

Бир гөдөр гызышандан сонра Надир деди:

— Кәл чыхаг агачда отураг. Чанаварлар кәлиб бизи парчалар.

— Өзүмүз агача чыхдыг, бас меринос нә олсун? — деж Чөфөр хәбәр алды.

— Онсуз да, әкәр чанавар кәлсә биз нә едә биләрик?

— Очағын јанында чанаварлар бизә һүчүм етмәзләр! — деж Чөфөр архајын вә инандырычы бир сәслә чаваб верди.

Јолдашынын сөзү Надири гане етмәдисә дә, о динмәди.

Чөфөр ағачларын гол-будағындан чохла сындырыб очағын бөјрүнә јыгды.

— Бу кечә бизим силаһымыз бунлардыр. Кәрәк сәһәрә гәдәр очағы сөнмәјә гојмајаг

Онлар архаларыны гајаја чевириб, очағын ғырағында отуруб гызындырдылар. Меринос да онларын лап бөјрүндә гылчаларыны гатлајыб аста-аста көвшәјирди.

Мешә одунлары чатырты илә јаныр, аловун шө'ләләри јакындакы ағачларын гарлы гол-будаглары үзәриндә ојнајырды.

Күләк әсмирди. Гар арам-арам јағырды. Чөфөрин үрәји сакит дејилди. О фикирләширди ки, әкәр чанаварлар онларын бурада олдуғундан дујуг дүшсәләр әл чәкмәјөчөкләр.

Лакин о, өз тәшвиши барәсиндә јолдашына һеч бир сөз демәмәји лазым билиб очағын тәлл атылмыш көзүнә бахараг:

— Бир аз пендир-чөрәјимиз олсајды, лап гијамәт оларды! — деж күлүмсәди.

Јолдашынын сакитлији вә һеч бир шөјдән горхмамасы Јаваш-Јаваш Надирә дә сирајәт елади. О да күлүмсәјиб данышмаға башлады.

Онлар ләззәтлә гызыныр вә орадан-бурадан сөһбәт едирдиләр. Бир аздан Чөфөр Надириин јатмаг истадијини көрүб:

— Сән јат, мән отурушам, — деди.

— Сәнин јухун кәлмир?

— Јох, мән отуруб очағы сөнмәјә гојмајачагам.

Чөфөр дүз демирди. О һәм бәрк јорулмуш, һәм дә јухусу кәлирди. Надир палтосуну башына чәкиб очағын ғырағына узанды; бир аздан ону јуху апарды.

Чөфөр отуруб көзләрини гаранлыг мешә-ја зилләмишди. Бирдән она елә кәлди ки, габагда нә исә бир һәнирти вар. О, дизләри үстә галхыб әлини көзүнүн үстүнә тутараг диггәтлә ирәлијә бахмаға башлады. Гаранлыгда санки фындыг бојда јашыл електрик чыраглары чүт-чүт ора-бура һәрәкәт едирди.

Чөфөр онлары сајды, дөрд чүт индиләр. «Демәк дөрддүрләр», деж Чөфөр дүшүндү, очаға бир-ики чырпы атыб ону даһа да аловландырды. Бу заман ирәлидә дөрд ири чанавар көрүндү. Онлар он беш-ијирми аддымлыгда дајаныб ушаглара вә онларын јанындакы көк мериноса бахырдылар.

Икиси дал ајаглары үстә отурумушду. Икиси дә ајаг үстә иди.

Чөфөрин үрәји бәрк дејүндү. О јолдашыны ојатмаг истади. Лакин ојатмады; очагдан аловлу бир көсөв көтүрүб чанаварлара туллады. Чанаварларын дөрдү дә сычрајыб гаранлыға кирди. Лакин бир аздан је-

нә дә гаҗдыб кәлдиләр. Чәфәр көрдү ки, бу чагырымашы гонаглар онлардан әл чәкәси деҗилләр. Она көрә дә даһа кәсөв тулламагы мәнасыз һесап етди.

Ону винди бир мәсәлә дүшүндүрдүдү: көрәсэн сәһәр ишығы чанаварларын онлардан әл чәкәсинә көмәк едәчәкдими?

О тез-тез очага одун гоҗуб ону даһа бәрк аловландырды. Мешә дәрин бир сүкүт ичиндә иди. һеч нәдән хәбәри олмаҗан Нади́р ширин-ширин җатырды. Чанаварлар гызармыш һәрис көзләри илә өз овларына бахырдылар.

Бир саага гәдәр белә кечди. Бирдән лап узагда күчлә ики күллә сәси ешидилди. Чанаварлар диксиниб гулагларыны шәкләдиләрсә дә җерләриндән тәрпәнмәдиләр.

«Җәгин атамкил бизи ахтарыр», — деҗә Чәфәр дүшүндү. Бирдән әтрафда һеч бир сәс-сәми́р олмадығы һалда чанаварлар күллә кими гаҗыб көздән итдиләр. Чәфәр бу ишә тәәччүб галды. Бир һечә дәгигәдән сонра җенә ики күллә ачылды. Күллә сәсләри бу дәфә һисбәтән җахын-дан кәлди. Чәфәр аҗага сычраҗараг очагдан аловлу бир кәсөв көтүрүб җахындакы аҗага дырмашды вә бир әли илә будагдан җапышыб, о бири әли илә кәсөвү җухары галдырараг һавада җелләди:

— Биз бурадаҗыг!.. Бурада! — деҗә сәси кәлдикчә ғышгырды.

Лакин мешәдән онун сәсинин әкс-сәдасындан башга һеч бир шеҗ ешидилмәди. Чәфәр кәсөвү җелләдиб бир дә бәркдән ғышгырды:

— Биз бурадаҗыг, Җасты гаҗанын җанында!

Үч-дөрд дәгигә там сүкүт ичиндә кечди. Бирдән һарадан исе узагдан бир сәс ешидилди:

— Чәфәр һеҗ!..

— Еһеҗ!.. — деҗә Чәфәр чаваб верди.

— Һарадасыныз?!

— Бурада, Җасты гаҗанын җанында!

Ики-үч дәгигәдән сонра ушагларын аталары вә чобан Гулу кәлиб онлары тапдылар.

Мә'лум олду ки, ушаглар азыб мешәнин һеҗли дәринликләринә кәлиб чыхыблар. Чәфәҗ үҗүрүб бәрк җатмыш Нади́ри оҗатды. Нади́р оҗаныб атасыкили көрдүкдә әввәлчә һеч бир шеҗ баша дүшмәҗәрәк чашыб галды. Деҗәсэн она елә кәлирди ки, җуху көрүр. Бир гәдәр огуруб дин-

чәлдикдән сонра онлар узун бир мәш'әл гаҗырыб бинәҗә җола дүш-дүләр.

Бу әһвалатдан үч-дөрд күн сонра ики мәктәбли пионерин, колхозун итмиш дамазлыг меринос гоҗунуну гәһрәманлыгга ахтарыб тапдыглары һаггында раҗон гәзетиндә балача бир мәгалә чыхды. Мәгалә саһиби Чәфәр илә Нади́ри чох тәрифләҗирди. Анчаг мәгаләни охуҗанда Нади́р нә исе бир нараһатлыг һисс етди...

ШӘҺӘРДӘН КЭЛӘН ОВЧУ

Овчу Пири Һарамиләре чатанда, дан јериндан сојуг күләк әсди. Дүзәнлијә чекән боз думан тәрпәниб гәрбә доғру чәкилмәјә башлады. Үфүгдән узанмыш шүалар алтында парлајан көрпә пәјыз отлары үшү-јүрмүшләр кими титрәшдиләр.

Овчу Пири, лап ајағынын учуна галхыб јахындакы шеһли јовшан колуна гонан чобаналдадан көзүнү чәкиб башыны галдырдығы заман, араланмақта олан думан ичиндән башга бир овчунун чыхдығыны көрдү. Онуң әјиндә ичи хәз кәдәкчә, ајагларында ири солдат чәкмәләри вар иди. Азча јана әјилмиш күмүшү папағынын јанларындан вахтындан тез ағармыш гыврым сачлары көрүнүрдү. Сол әлини белинә бош бағланан гатара кечирмиш, сағ әли илә, чијиндән асылан тәзә гошалүләнни гајышындан тутмушду.

Ири чал бығлары онун гарабуғдајы үзүнә јеткин, ағыр бир ифадә верирди.

— Сабаһын хејир, овчу гәрдаш, — дејә о, бәркдән сәсләнди, — папирсун јохду?

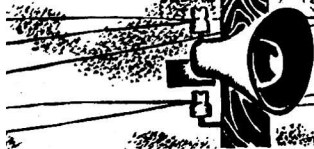
— Сабаһын хејир... — дејә овчу Пири ајаг сахлајыб, гәдим тахта гутусуну чыхартды, — түтүнүм вар...

— Бәри вер көрүм, — дејә думандан чыхан овчу она јахынлашды, — папирсум јадымдан чыхыб галыб машында... нәфәсим лап гаралыб...

О, кишинин узатдығы гутуну алды, үстүндәки нахышы позулмуш шәклә ани бир нәзәр салараг, ачыб папирос бүкдү.

— Јахшы түтүндүр, әлдә доғранмағына бахма. Машын һајанда галыб ки?

48

— Ағчабәдидән бир аз бәри, кәндин јанында.

— Көрүнүр шәһәрдәнсән...

Јени овчу папирсуну јандырыб дәрин бир нәфәс аландан сонра:

— Бәли, — деди, — шәһәрдәнәм, бәс сән һарадансан?

— Мән дә Ләнбәрәндән.

— Һә... Һачынын вәтәниндәнсән, — дејә јени кәлән күлүмсәди.

Овчу Пирини бирдән-бирә од көтүрдү:

— Әши, валлаһ, Һачы Гара Гарабазардандыр. Сонрадан кәлиб Ләнбәрәнда сөвдәкәр дүканы ачыб, рәһмәтлик бабәм өзү онун мүштарисјишиш... Амма ди кәл, кимә дејирсән: «ләнбәрәнлијам», башлајыр Һачы Гара белә кетди...

— Демәли, Һачыны вәтәндашлыға гәбул еләмирсән... — дејә јени кәлән гәсдән зарафатыны давам етдирди. Лакин овчу Пири бу дәфа сәхит вә мөғрур бир ифадә илә чаваб верди:

— Бизим тәрәфләрдә һејлә адам олмаз...

Елә бу заман отлары арасындан бир довшан чыхыб гачмаға башлады. Овчу Пири түфәнкини һәрләјиб, демәк олар ки, һеч нишан алмадан атды. Хејли араланмыш

довшан бир ан хаваја сьчрајыб јерэ дүшдү вэ бир нечэ дэфэ чапала-
јыб һарэктсиз галды.

— Һэ, нечадир? — дејэ овчу Пири килизи чыхара-чыхара зарафат-
јана бир эда илэ шэфэрлијэ бахды. О чаваб вермэјэ мачал тапмамьш,
пырылты илэ хаваја ики турач галхыб һэрэси бир тэрэфэ учду. Шэфэр-
һардэн кэлэн овчу түфэнки һэрлэјиб овчу Пири кими һеч көзлэмэдэн
эввэлчэ гушун бирини, сонра дөнүб о бирини вурду. Далбадал ики тап-
пылты ешидилди.

— Бас бу нечадир? — дејэ шэфэрли дэ ејни зарафатла овчу Пиријэ
бахды.

Онун көзэл мор көзлэринини күлүшүндэ нэ исэ сирајетедичи, дэрин
вэ хош бир ифадэ вар иди. Бир ан овчу Пиријэ елэ кэлди ки, ону һарада
исэ көрүшдүр, һарадан исэ таньыр.

— Сөзүм јохдур, көрүнүр атансан, зөһмөт олмаса, о түфэнкинэ бир
бахым....

Овчу Пири өз түфэнкини чјиннэ салараг, шэфэрлининикини алыб
диггэтлэ нэзэрдэн кечирди. Күнэшдэн, ајаздан јаныб гаралмыш гумрал
бығлы, арыг вэ сағлам үзү бирдэн-бирэ чанланды. Көзлэри еһтирасла
парлады.

— Бунлар јахшы түфэнклэрдир. Мэн дэ бир адамда бунун биринин
јерини еләмишэм, анчаг залым оғлу үч миндэн ашағы енмир ки, ен-
мир... — Овчу Пири бир даһа түфэнки нэзэрдэн кечириб: — кэрэк, —
дејэ элава етди, — нэ чүр олса, лап арвадын чеһиз халысыны сатма-
лы да олсам, пул дүээлдиб ону алам...

Овчу Пири чат-чат олмуш габарлы элини еһмалча түфэнкин лүлэ-
синэ чөкэрэк саһибинэ гајтарды.

Онлар довшанла турачлары көтүрүб, шеһли отлары ајаглаја-ајаг-
лаја јолларына давам етдилэр.

Инди думан тамам чөкилиб кетмишди. Јени көјөрмиш отларыл,
јајда гурумуш тиканлы гангаларын арасында тэк-түк сары, фирузеји
чичаклар көрүнүрдү. Хавада боз јовшанын көдөрли этри дујулурду.
Солғун пайыз күнэши илэ ишыгланан дүзэнлик елэ бил хэјала дал-
мышды.

— Еһ, — дејэ овчу Пири ширин һэсрэт вэ гибтэ долу бир сөслэ
диллэнди, — биз кэлди-кедэрик, сэн јаша дүнја.

50

— Бу һарадан јадында галыб, ај овчу гардаш? — дејэ санки шэфэр-
ли диксинэрэк сорушду.

— Һеч билмирэм һарадан јадымда галыб... Анчаг јахшы дејиб...
Бахырам, фикир еләјирэм ки, меним чаван чағларымда, бурада ат
сјнадан икидлэр ханы?...

Инди шэфэрдэн кэлэн овчунун сөсиндэ көркин вэ һајечанлы бир
һал вар иди....

— Еһ, — дејэ овчу Пири гупусуну она верэрэк сөзүнэ давам етди.—
Бу һарами нэ оғуллар көрүб...

Лакин шэфэрдэн кэлэн овчу ону динләмирди. Көзлэри, түтүндэн
саралмыш бармаглары арасында бүкдүјү папиросунда, хэјалы исэ узаг-
ларда иди.

— Бали, — дејэ нөһајэт о, нэзэрлэрини кишијэ сары галдырыб ба-
шыны ағыр-ағыр тэрпөтди. Овчу Пири шэфэрлинин бу һэрэктиндэн бир
шеј анламады. Көрүнүр о, зөһиндэн кэлиб кечэн һансы бир фикри исэ
учадан тесдиг едирди. Папиросуну јандырыб бир-ики гуллаб вурандан
сонра санки асил реал һөјата гајытды.

— Ағлын нэ кэсир, бу јанларда бир шеј тапачағыг?

— Көрөк...

Габагда кедэн овчу Пири бирдэн ајаг сахлајараг, элини көзүнүн
үстүнэ гојуб диггэтлэ ирэлјиэ бахды. Сонра лалэ тэк гызаран үфүгү, она
чатыб дајанан шэфэрлијэ көстөрөрэк јаваш вэ сакит сөслэ:

— Чејранды... — дети.

Шэфэрдэн кэлэн овчу хејли узагда, дүзэнлэ көјүн бирлэшэн је-
риндэ бир дөстэ чејран көрдү. Онлар сүкут ичиндэ дајаныб нэји исэ
динләјирдилэр.

— Ашағы јат... — дејэ Пири јерэ чөкэрэк шэфэрлинини этэјини дарт-
ды. Лакин бирдэн елэ бил ки, сүрү нэдэн исэ һүркүб илдырым сүр'эти
илэ көздэн итди.

— Бај... — дејэ овчу Пири тэссүфлэ сөслэнди. Анчаг чох чөкмэди
ки, сүрү јенидэн көрүндү. Чејранлар бир ан дајаныб бир-биринэ сьғнаг
вердилэр. Сонра тэрпэнниб о јандан бари гачмаға башладылар.

— Дүз үстүмүзэ кэлирлэр, — дејэ овчу Пири севинчлэ сөслэнди. —
Анчаг балача гымьлдандын, һеч нэ... Јуз аддым галмыш атачағыг...

Овчу Пири илэ јанашы үзү үстэ узанмыш шэфэрли диггэтлэ ба-

хырды. Габагда гашга тәкә кәлирди. Сүрү јахынлашдыгча онларын ачыг-хурмаја, јумру бәдәнләри даһа ајдын көрүнүрдү.

Овчу Пири јолдашыны дүмсүкләди. Бу, «һазыр ол» демәк иди. Лакин шәһәрли буну һисс етмәди. Онун риггәт, севинч вә һејрәтлә бахан көзләри колларын, уча тангалларын үзәриндән атланараг шырылтты илә кәлән сүрүдә иди. Онларын шәвә кими гара дырнаглары тез-тез һавада парлајырды. Инди шәһәрдән кәлән овчу онларын балача, гәшәнк ағызларыны, ири, гара көзләриндәки мөһрибан вә үркәк ифадәни ајдыныча сечирди. Онлар инчә гулагларыны гысыб далбадал һаваја атландыгча, дүзәнлијин һәһәјәтсизлији фонунда гәрибә мәнзәрә јаранырды.

Овчу Пири нишан аларкән шәһәрли көзләрини чејрандан чәкмәјәрәк гејри-иради бир һәрәкәтлә онун голундан јапышыб:

— Дајан! — дејә һәјәчәнлә әмр етди. Дәстә, сәодән һүркәрәк бурулуб бир көз гырпымында узаглашды.

Овчу Пири әввәлчә шәһәрлијә, сонра да әлдән чыхмыш чејранларын далынча бахды. Сонра, јенә шәһәрдән кәлән овчуја сары дөнәрәк:

— Әши, иңиә дајан! — дејә тәәччүблә сорушду.

Сүрүнү нәзәрләри илә мушајәт едән шәһәрли чаваб вермәди. Овчу Пири дикәлиб отураһаг:

— Вај, евин јыхылсын, — дејә јаныб төкүлдү, — һејф, һејф.

Сүрү тамам көздән итәндән сонра шәһәрдән кәлән дәриндән нәфәс алараг үзүнү овчу Пиријә дөндәрди:

— Нә бујурдун? — дејә сорушду.

— Нә бујурачагам, — дејә овчу Пири тәкрар тәәччүблә она бахды. Сонра, јухудан тәзә ајылан адамла данышырмыш кими, боркдән элава етди: — Бир сүрү чејраны әлдән чыхартдын.

— Һә... — дејә шәһәрли тәсдиг едәрәк түфәнкини көтүрүб ајаға галхды, — амма көзәл сүрү иди.

Елә бил ки, овчу Пиријә јеһидән од вурдулар.

— Һәлә бир дејирсән дә... пајызын тәзә отуну јејиб о гәдәр көкәлмишдиләр ки, дәриләриндән јаг дамырды... һејф...

Шәһәрли түфәнкини чийинә гојараг габагда кедир, овчу Пири исә үрөјиндә дејинә-дејинә ону тәтһиб едирди.

Бирдән шәһәрли папағынын далыны галдыраһаг ислыгда чобаны чалмага башлады. Онун бу лаубалы һәрәкәти әввәлчә овчу Пирини һирсләндириб өзүндән чыхарды. «Һеч көр бу да сөздүр... дајан...» Киши бу чүр килејләнир вә ајагларынын учларыны бир-бириндән аралы гоја-гоја ирәлидә кедән шәһәрлинин тәрәннүм етдији чобаныја гулаг асырды... вә гулаг асдыгча санки әсәбләри јаваш-јаваш јумшалыр, отузгырх ил габаг һәмин бу јерләрдә гојуну јазлыма чыхардыгы ајдынлыг кечәләр јадына дүшүрдү. «Гәрибә ишдир, — дејә о, һәһәјәт тамам јумшалараг дүшүндү. — Өзүн шәһәрли оласан, амма бу чүр чобаны биләсән?».

— Көзәл сүрү иди, — дејә шәһәрли ислыгы кәсәрәк бајаггы сөзләри тәкрар етди.

•

Ахшама јахын бәрк јағыша дүшдүкләри үчүн шәһәрли машынын јаңына кедә билмәјиб, овчу Пиринин тәклифи илә онлара кетди.

Евә дахил олдуғлары заман елә бил ки, бүтүн күнү бир довшанла үч-дөрд турачдан башга һеч нә вүра билмәмиш овчу Пиринин дилхорлуғу бир анда совушду.

Арвады Күлкәзә мүрачнәтлә:

— Тез ол, — деди, — чајдан-чөрәкдән гајыр. Гонаг да сәһәрдән ачдыр...

— Јаман јорулмушам, овчу гардаш, — дејә шәһәрли түфәнкини дивара сөкәјиб, арвадын салдыгы дөшәкчәнин үстүндә әләшди.

— Мүтәккә-јастыг да гој, — дејә овчу Пири арвадыны сәсләди. Сонра өзү дә кәлиб гонағын јанында отураһаг: — ајағыны сојун, раһатлан, — деди, — бу саат бир јахшы чај ичәрәк, јорғунлуғумуз чыхар.

— Бир де көрүм ачығын јатды, ја јох? — дејә шәһәрли көзәл, јорғун көзләри илә күлүмсәди.

— Чанын сағ олсун, әши, — дејә овчу Пири мәрданә чаваб верди.

Онларын габағына тәмиз ағ сүфрә салан Күлкәз арвад:

— Нә оллуб, әши? — дејә әриндән сорушду.

— Һеч нә, ишини көр, — дејә овчу Пири јуха бүкүмү илә долу бошгабы көтүрүб, гонаға јахын гојду.

*

Сəһар овчу Пири ојандығы заман шəһэрли чыхыб кетмишди.

— Нə гэдэр елəдим чаја галмады, — дејə Күлкəз хəбэр верди, — өзүнүн түфəнкини гојуб сəнинкини кəтүрдү, деди кишијлə дəјишмишик.

— Нечə? — дејə овчу Пири гулагларына инанмырмыш кими тэлəсик галхыб шəһэрлинин дивара сөјкəнили галмыш гошалүлəсини элинə кəтүрдү.

— Мən дə, — дејə арвад сөзүнə давам едирди, — мээттəl галдым ки, нə эчəб бу түфəнки сəнин кəһнənə дəјишмəјə разы олуб.

Овчу Пири нələ дə элиндə тутдуғу гошалүлəјə хејли бахды. Сонра башыны түфəнкин үстүндən галдырмадан ағыр, чидди бир ифадə илə:

— Кишинин адыны да сорушмадым... — деди.

*

Бу һадисэдən нечə вахт сонра, сəрин бир јəј ахшамы овчу Пири «өз зағлы гошалүлəсини» онун отуз илдən галма кəһнə түфəнки илə дəјишиб хəбəрсиз кедən о гəрибə овчунун əһвалатыны клубун габагына топлашмыш кəндиллэрə јенчə нағыл едиб туртармышды ки, радиода бөјүк Азэрбајчан шаири Сəмəd Вургунун чејранлар һаггындакы мəшһур ше’рини охудулар. Хејли мүддэт кимсə динмэди. Һарəнин нəзəри бир нөгтəјə дикилмишди.

— Баһ... — дејə хəјал апармыш овчу Пири гəфлэтən сəслəнди, — елə бил киши һамысыны өз көзү илə көрүб јазыб...

Баки, 5 мај 1956

ЈАЈЛАГ ГОНШУМУЗ

Ики нəбатат мүтəхəссиси — мən вə јолдашым Əмин Зејналзадə Туршсуја кедəндə ијунун ахырлары иди. Јахшы јерлəрин һамысы ту-тулмушду. Биз раһат бир јер ахтара-ахтара кəлиб Туршсу булагынын лап башы үстүндəки балача мейданчада гэрар тапдыг. Бурада, гоча палыд ағачынын алтында гурулмуш ири брезент чадырын габаг тэрəфиндə бош јер вар иди. Чадырдан элли сəккиз-алтмыш јашларында, əјиндə назик гара шал палтар, башында бөнөвүш һашијəли калағай, ајағларында чуст олан, сачлары гараја чылан көк бир гадын чыхды. Јогун бармағлары арасында узун килизли папирос тутмуш бу гадын бир нечə санијə дајаныб бизə бахды. Сонра күмраһ вə өткэм бир саслə сорушду:

— Дејəсən бура дүшмэк истəјирсиниз?

— Бəли, — дедим, — истəјирик сизə гоншу олаг.

— Јох... јох, — дејə гадын етираз егди. — Ушағымыз-задымыз вар, ајры јерə дүшүң.

Доғрусуну дејим ки, арвадын сəсиндəки амиранə аһəнк мənə хош кəлмэди. «Бура јайлагдыр. Ким һарада истəјирсə, орада да чадырыны гура билэр» — дејə дүшүндүм. Бир дə ахы бизим оилара нə манечилијимиз ола билэр?

— Ушағыныз оландə нə олар, ај хала, — дедим, — биз чəми ики нəфəрик, өзүмүз дə иш адамыјыг, сəһэр чыхыб ахшам кələчəјик.

— Лакин арвад сөзүндən дөнмэк истəмэди.

— Башыныза јер гəһэт дејил ки! — Сонра сəсини алчалдараг, мү-

нүм бир хэбэр верирмиш кими, пычылты илэ алава етди: — Бура доктор Сәфижевн евидир. Баша дүшүрсүнүзүмү?

— Бурада баша дүшүлмөжөчөк нэ вар ки, ај хала. Биз доктор Сәфижевлә шәхсэн таныш олмасаг да, онун һагғында чох ешитмишик.

— Доктору ким танымыр ки, — дејэ о, гашларыны гурурла дартды. — Гапысында күндө јүз адам нөвбөјө дурур.

Табятөн нөвсөләсиз бир адам олан јолдашым Әмин голумдан дартарат:

— Кәл бәри, сән аллаһ, кедәк ајры бир јер тапаг, — деди. Мән разылашмаг истәјирдим ки, чадырдан нјирми сәккиз-отуз јашларында, гара сачлары гыврым едиләрәк, габарыг һалда јана даранмыш, чәһрајы бәнизли, көк бир гадын чыхарат, бизә сојуг бир нәзәр салдыгдан сонра арвада тәрәф дөнүб ачыглы сәслә:

— Гој дүшсүнләр, — деди, — бу јерин учундан баш-бәјнимиз кетди...

Кәч гадын бу сөзләри дејиб, гызыл зәрли хәләтинин этәкләрини јелләдәрәк јенә дә ичәри кирди.

Хала даһа бир сөз демәјәрәк, очағын үстүндәки газанлардан биринин ағзыны ачыб гарышдырды.

Бура һәм Туршсуја, һәм дә шеј-шүј сатылан кичик дүканлара јахын олдуғундан мән ајры јерә дүшмәк истәмирдим. Она көрә дә Әминә мүрачиглә:

— Гој бурада галаг, — дедим, — ејби јохдур, халакиллә барышарыг. Онсуз да күнүмүзүн чоху чөлдә, байырда битки топламагла кечәчәк. — Сонра јухарыда, јолда дајанмыш машынын шоферинә ашағы сүрмәонни ишарә еләдим...

...Мәним сөзүм дүз чыхды. Хала илэ чох тез барышдыг. Чадырымыз гурулуб гуртарандан сонра о, папирсуну түстүләдә-түстүләдә јанымыза кәлди. Көһнә таныш кими күлүмсәди. Чадырымызы нәзәрдән кечириб:

— Дејәсән лап көһнә брезентдир, — деди вә ифтихарла өз тәзә, көзәл чадырларына бахды.

— Биз һәмишә Кисловодска кедирик. Кечән ил дә Ригада идик. Бу дөфә докторун јолдашы деди ки, мама, бу ил һеч јерә кедәси дејиләм.

Курортлар бизн тәнкә кәтирди. Доктор да күлүб деди, нәјнәк, кедиш бу јәј да Зарыслы гајмағы јејин.

Хала күлдү. Ағзында гызыл дишләри парылдады вә бөјүк бир нәш'ә илэ мәндән сорушду:

— Јә'ни доктору лап јахындан таныјырсыныз?

— Хејр, о гадәр дә јахындан танымырыг. Доктор сизин нәјиниздир?

— Күрәкәнимдир дә... Јары чаным галыб јанында. Иши гојуб кәлә билмәди. Сәнин чанын үчүн, дүз дөрд јердә дәрси вар. Хәстәхана онсуз кечинмир. Он беш мин елә тәкчә дәрсләриндән алыр. Једди отағы вар. Бәс бурада сизин биш-дүшүнүзү ким еләјәчәк?

— Бир адам тапарыг, — дедим...

— Једди отагдан чыхыб инди белә чадырда олмаг адама гәрибә кәлир, — хала бәркдән күлдү; Әминин сәбри түкәммишиди, о, ачыгла үзүнү јана чөвирди.

— Сизин чаныныз үчүн, һәр дөфә кассир пулу евә кәтирәндә доктор она дүз әлли манат бағашлајыр. Бәс нечә... — О, бир ан ара вериб сорушду: — Дејәсән бәјәг дејирдин ишә кәлмисиниз?

— Бәли, бу јерләрин биткиләрини өјрәнмәк истәјирик.

— Досентсиниз?

— Хејр, елә-белә, елми ишчијик.

Бизин һеч олмәзса досент белә олмадығымыза тәссүф етдијини, һәтта ачыдығыны халанын үзүндән охумаг оларды.

— Чалышын, бәлкә бир ад алдыныз. Јохса елми ишчинин донлуғу нә олачаг ки? Доктор елә дәрсләриндән он беш мин алыр.

Әмин әсәби һалда галхыб чадыра кирди. Хала онун ардынча бахарат:

— Бу нә тәшәххүслү оғландыр, — дејә пычылдады. — Чанын үчүн, доктору көрсән, хасијјәтинә һәјл-мајыл оларсан. Ипәк кими адамдыр. Аллаһындан дән, сәһәрдән ахшамачан јемәк вермә, алыны да туршуг-маз. Амма онун јеринә һәр кәс олса, форсу јери, көјү јыртар.

Бу заман он ики-он үч жашларында, жахшы кејинмиш, көзлөрүндө ејнөк, башында зэрли арагчын, алиндө көдөк ағач олан, һэддиндөн артыг көк бир оглан өзүнү зорла чөкөрөк, Туршусу дәрәсиндөн чыхыб бизим жанымызга келди. Хала гашларыны дартараг чох чидди бир ифаде илә:

— Докторун оғлудур, — дејә ону тәгдим еләди. — Губуш, кәл таныш ол. Бакыдан кәлибләр.

Оғланын балача домба көзләринин гара бәбәкләри ејнәјинин алтында гәрибә тәрәдә ојнајырды. Анламаг олмурду ки, о бизим һансымыза вә ја һараја бахыр? Бир гәдәр көзләрини ојнатдыгдан сонра ирәлиләјиб әтли әлини мәнә узатды. Көклүјүнә ујмајан чыр бир сәслә:

— Гурбан Сәфијев, — деди.

Хала мәмнун һалда күлүмсәди:

— Доктор атасынын адыны гојуб. О вахт гыз нә гәдәр деди ки, көһнә аддыр, истәмирам, олмады. Дүзү мән дә доктора тәрәфдар олдум. Нә гәдәр олса да атадыр дә... — Сонра хала нәвәсинә мұрачиәтлә сеорушду. — Губуш, дага чыхыб-дүшдүмү?

Оглан бәбәкләрини ојнадараг башы илә тәсдиг етди.

— Көз дәјмәсин, чәкиси бир аз артыгдыр. Доктор тапшырыб ки, күндә бир дәфә о јошушу чыхыб-дүшсүн, үрәјини пиј басмасын.

Бу заман халанын гызы, јәңи һөрмәтли докторун арвады чадырдан чыхараг сәрт вә сојуг бир ифаде илә:

— Губуш, гәлјаналтыја кечикмисән, — деди. Сонра көк вә чылпаг голуну азча јухары галдырараг, брилјанта тутулмуш саатына бахыб әләвә етди: — Дүз ијирми дәгигә!

Губушун бәбәкләри тез-тез ојнады.

— Нијә кәлмирсән? — дејә анасынын тәһдидедичи сәси тәкрар ешидилди.

Губушун бәбәкләри фырфыра кими һәрләнди вә нәһајәт о, јериндән гопараг үркәк, чәсарәтсиз аддымларла чадыра кетди.

Бир-ики дәгигәдән сонра ичәридән докторун арвады Зәриф ханымын сәси учалды:

— Сәнә дејирам ки, јејчәкәксән! Һамысыны!

Хала күлүмсәјиб башыны будады:

— Аллаһ сахламыш жејәја јаманча дағалдыр. Мән кедиб дилә тутмасам олмајачаг.

55

Хала галхыб көк газ кими јанын баса-баса чадыра кетди вә азыг сонра ичәридән онун мейрибан сәси ешидилди:

— Је, гадан алым, адам дәли олмаз.

Зәриф ханым исә амансыз дејирди:

— Һамысыны јејчәкәксән, вәссалам!

Хала јумшаг сәслә хаһиш едирди:

— Бәс бура нијә кәлмишик?.. Је, башына дөнүм...

Зәриф ханым әлини стула дөјәрәк һәдәләјирди:

— Јејчәкәксән, вәссалам!

Хала јалварырды:

— Губуш, сән мәним чаным, је...

— Ә, — дејә оглан гәрибә бир сәс чыхарды. Сонра чәкәл-бичағын чинкилтиси ешидилди.

...Бүтүн бу әһвалатлардан хәбәри олмајан тәбиәт исә тамам бир көзәллик ичиндә иди. Туршусу дәрәсиндән ахан чај көј дашларын үзәриндән атлана-атлана күнәш ишығында шәфәг сачараг шырылдајырды. Чајдан о тәрәфә даг јухары галхан мешә ағачлары, мави көј гүббәси алтында сүкүт ичиндә иди. Онларын дибиндәки јумшаг даг отлары вә бу отларын арасына сәпәләнмиш чичәкләр санки чајын ичә шырылтысы илә һәмәһәнк тәрәдә о јан-бу јана титрәширдиләр. Һава шәфәф, илыг вә күлләрин әтри илә долу иди.

Ичәридә, чадырдан јенә докторун арвадынын амансыз сәси ешидилди:

— Бу кәселә дә ичәкәксән, вәссалам!

...Кечә биз чох отуруб ишләмәјимизә бахмајараг, сәһәр тездән дурмаға мәчбур олдуг. Бајырдан ешидилән сәс-күј бизи јухудан еләди.

Мән кејиниб чадырдан чыханда бир нечә гоншу арвады илә халанын моруг сатан он ики-он үч јашлы бир оғланы дөврәјә алдыларыны көрдүм. Гоншу арвалардан бири халаја мұрачиәтлә дејинирди:

— Јахшы дејил, бачы, оғланы биз чағырырыг, моругун һамысыны сиз көтүрүрөчүз. Ахы биз дә адамыг.

Лакин хала бу сәсләрә әһмијјәт вермәјәрәк оғланын овчунә ики ијирми бешлик басыб моругун һамысыны көтүрүб апарды вә мәнним јанымдан кечәркән өз гәләбәсиндән шадланараг күлүмсәди:

— Рәһмәтлјин гызлары, тај билмирләр ки, он бу гәдәр моругун мұрәббәси олса, јенә докторун гонаг-һарасына чатмаз.

59

Сатычы оғлан һирсләнмиш гоншу арвада бахараг дишләрини ағартды:

— Нараһат олма, хала, — деди, — сабаһ женә моруг кәтирчөҗәм.

— Мәсәлә онда деҗил, — деҗә арвад јумшалараг чаваб верди. — Ахы бир һөрмәт, нәзакәт дә лазымдыр, ја јох?

Мән оғладан хаһиш етдим ки, сабаһ бизә дә моруг кәтирсия.

— Баш үстә, — деҗә оғлан шән һалда үзүмә бахды. — Анчаг бир аз тез дурун ки, о хала һамысыны јығышдырыб апармасын.

Туршсу дәрсәи сәркин кәлкә ичиндә иди. Чаҗын ашағы һиссәси ар думан алтында кизләнишиди. Ағачларын јухарысындакы шеһли јарпаглар сәһәр күнәшинин шүаларыны әкс едәрәк парлајырдылар.

Биз чаҗын брилјант кими шәффағ вә сојуг сујунда јујунуб гајытдығымыз заман Губушун үзәринә гар кими ағ өртүк чәкилмиш столун далында отурараг көзләриндән килдир-килдир јаш төкдүјүнү көрүб хејли тәәччүб етдик.

— Нә олуб? — деҗә мән јаваш сәслә ондан сорушдум. Оғлан чаваб вермәјәрәк, габағында, столун үстүнә дүзүлмүш он дәнә тәзә вә ири јумуртаны әли илә мәнә көстәрди. Нә демәк истәдијини баша дүшмәдим. Лакин бу заман хала ичәридән чыхараг:

— Ич, гадан алым, сән папанын чаны ич! — деҗә оғланы дилә тутду.

Губуш һәдәгәсиндән чыхыб гачачагмыш кими тез-тез фырланан бәбәкләрини нәнәсинә дикәрәк:

— Һәр сәһәр он чий јумуртаны ичмәкдән зәһләм кедиб ахы... — деди вә елә јаныгы-јаныгы ағлады ки, доғрусу јазығым кәлди. Башга-сынын ишинә гарышмағ һәр нә гәдәр јахшы олмаса да:

— Ај хала, — дедим, — ахы бу бинәвә он чий јумуртаны нечә ичсин?..

— Бо...ј — деҗә хала сәсини хејли узатды, — бәс атасы бир о гәдәр пулу кимин үчүн газаныр?.. Ич, Губуш, сән папанын чаны, ич...

Губуш көзләриндән јаш төкә-төкә, јан-јана дүзүлмүш он јумурта-ја елә дәншәтлә бахырды ки, елә бил бу он јумурта дәнүб он әждаһа олмушду.

Зәрли халәт кејмиш Зәриф ханым ичәридән чыхараг сорушду:

— Губуш, һәлә ичмәмисән?

Онун сәсиндә елә сәрт вә амансыз бир аһәнк варды ки, оғлан диксинди. Тәлаш вә горху ичиндә бир-бир јумурталары сындырыб ичмәјә башлады. Һәр дәфә башыны кери вериб јумуртаны ағзына апардыгда бәбәкләри әчаиб тәрзәдә фырланыр, үзү мүдһиш бир ифа-дә алырды.

Бүтүн бу әзәб вә мәшәггәтә бахмајараг, Губуш он чий јумуртанын онуну да ичиб гуртарды. Лакин гуртаран кими хала онун габағына бир каса бал гарышыг гајмағ вә бир бөјүк финчан јумурталы какао гојду. Губушун көзләри ағарды. Санки чоһдан бәри тәлаш ичиндә олан бәбәкләр нәһәјәт гачыб итди. Мән үзүмү чевирәрәк чадыра кетдим вә Губушун сәһәр жеҗәјинин нә илә гуртардығыны билә билмәдим.

...Хала илә Зәриф ханым — ана-бала сәһәрдән ахшама гәдәр жеҗәклә мәшгул олурдулар. Ја өзләри жејир, ја Губушу једирирдиләр.

Ja жемэк барәдә данышыр, ја да жемэк назырлајырдылар. Лакин ана илә гызын хасијјәти хејли фәргли иди. Зәриф ханым хала кими һәр шејлә мараглаһан, сөһбәтчил дејилди.

Жемәкдән азад вәхтларында (белә вәхтлар чох аз олурду) онун көк вә чәһрајы үзү һәр шејә биканә бир ифадә алырды. Сөһбәтләрә гулаг асырдыса да, һеч бир фәал мүнәсибәт көстөрмирди. Ја ағачын алтында гылчаларыны уздыб отураг чөлпә гөшөнк, јарашыглы дишләрини гурдалајыр, ја шәкилли кулинарија китабыны вәрегләјәрәк бахыр, ја да бир әлиндә балача күзүк тутараг о бири әли илә жөмүр кими гара сачларыны дарајырды. Елә бил ки, Зәриф ханым жемәкдән ајрылдыгда бүтүн һәјәтдан, чәмијјәтдән ајрылырды.

Лакин ја гәлјаналты, ја наһар вә ја да шам вәхти јахынлашдыг-да, онун үзү бирдән-бири чанланыр, көзләри нөш'ә илә парлајыр, сәнки тадына јени бир көзәллик, бир илһам кәлирди.

Хала исә, әксинә, сөһбәтсиз дајана билмирди. Һәр жүн наһара нә биширдикләрини, һәмнин хөрәјин нечәјә баша кәлдијини бүтүн пәфси-латы илә бизә данышыр вә һәр дәфә дә «еһ, докторун чаны сағ олсун» сөзләрини өләвә етмәји унутмурду. Бизим жемәјимизи јахын фермада олан ортајашлы бир гадын назырлајырды. Хала, бир вәзифәјмиш кими, һәр күн ондан бизим үчүн наһара нә биширдијини, һәр хөрәјә нә гөдәр хәрч чәкилдијини мүтләг өјрәнирди. Гәрнбә бурасы иди ки, биздә дә; онларда олдуғу кими, плов вә ја башга бир баһалы хөрәк бишидијини, бизим дә онлар кими һәр күн гајмаг, моруг алдығмызы көрдүкдә ар-вадын гашлары чатылыр, үзүндә ачыглы, сојуг бир ифадә әмәлә кәлирди. Елә бил ки, хала бизи мазәмәт едиб дејирди: «Даһа сизлә бизим нә фәргимиз олду?!».

Хала белә бир фәрг көрмөдикдә Бақыдаки мәнзилләрини тә'рифлә-мәјә күч верирди. «Докторун сәккиз отағы вар (бә'зән једди дејирди). Сәккиз дә халы, кәбә илә дешәниклидир. Доктор өз кабинети үчүн бү-төв бир халы тохутдуруб, отуз миңә... Доктор Москвадан мебел кәтирт-дириб...».

Мәнним јолдашым Әмин сарыбәниз, арыг, башгаларынын јахшы вә ја нөгән чәһәтләринә гаршы өз мүнәсибәтини кизләмәји бачармајан ачыг тәбиәтли бир оғлан иди. Хала кәлиб доктору вә онун газанчыны тә'рифләмәјә башлајан кими Әмин ја дуруб әкилир, ја да китабдан, гө-зәтдән көтүрүб бахырды. Она көрә дә халанын ондан хошу кәлирди.

Хала истәјирди ки, онун доктор һаггындаки тә'рифләри һамыны һејрә-тә салсын. Һамы гулаг асыб десин ки: «Паһ... бир көр дүнјада нәләр вар...».

Арвад, Әминин белә еләмәдијини көрдүкдә, әввәл тәәччүб етди. Сонра ачығы тутду. Даһа сонра исә она јазығы кәлмәјә башлады. Әмин онун сөһбәтләриндән дилхор олуб кетдикчә, хала даһа инчимир, онун ардынча һим едәрәк: «Јазыг арыглыгындан белә нервинидир. Ишин олмасын», дејә мәнә пычылдајырды.

Бир дәфә ахшамчағы биз гапыда отуруб гоншу чадырда Ағчабәди маһалындан кәлимиш бир чаван оғланын тарын мүшәјәти илә охудуғу секаһа гулаг асырды.

Узаг Муровадағын зирвәсиндән гүрүбә енимәкдә олан ахшам күнә-ши Туршу мөшәсини чәһрајы шәфәгә бөјәмәшды, бу шәфәг ичиндә хәфиф-хәфиф төрпөшән јарпаглары, чичәкләрин көркәминдә јәј ах-шамынын ширини һүснү дујулурду. Оғланын охудуғу секаһ дил ачыб инсанлара вә бүтүн тәбиәтә јени бир сөһәр вәд едән о ахшам мәнзәрә-әни, өмрүмүздә бир дә һеч заман кери гајымтајачаг о дөгигәләрин, о заман сирләринин нәһәјәтсизлијиндән, мөһтөшәм көзәлликләриндән да-нышырды. Секаһы охујај ијирми үч-ијирми дөрд јашларында көзәл бир оғлан иди. Сонрадан билдијимизә көрә, нә о, нә дә тәхминән о јаш-да, о кејимдә олан тарчалан оғлан пешәкар чалыб-охујан дејилдиләр. Адичә, колхозчу идиләр. Онлары эһәт едән арвадлар вә кишиләр дә көндән кәлимиш адамларды. Гарабағ чамәагы илә мусиги әкиз јаран-мышдыр. Истәр чаланларын, истәрсә дә охујанларын үзләриндәки рит-гәтли, инчә ифадәдә узаг әслрәдән кечиб кәлан секаһ тәрәнәләриңин шәфәги вар иди. Санки онлар мугамын тәрәннүм етдији мәнә вә көзәл-ликләрә гарг олмушдулар. Мән вә Әмин онлары сејр едир, сүкут ичиндә гулаг асырды. Оғланын сәсиндәки тәрәвәт вә инчәлик бизи һејран ет-мишиди. Биздән һәр биримизин хәјалы башга-башга аләмләрдә дола-шырды. Бу дөгигәләрдә мәнә елә кәлирди ки, дүнја јалныз сонсуз кө-зәлликләрдән, инчә сәсләрдән, Туршу мөшәсини бөјајан ал шәфәглән ибарәтдир. Елә бил ки, бу көзәллијин әзәли вә нәһәјәти јох иди. Хала адәти үзрә папиросуну түстүләдә-түстүләдә кәлиб јанымызда отурду вә о дәггә мәннүн бир табәссүмлә хәбәр верди: «Зәриф бу күн Шуша-дан сәксән маната бир һиндтојуғу алыб, јалан олмасын, ики кило јағы олар».

Бирдөн елө бил ки, ган Әминин башына вурду: назик вө солгун үзү гыпгырмызы гызарды, нирсиндөн богулараг:

— Ај хала, — дели, — сән докторун чаны, гој бу јајлагда бир нә-фәс алаг....

Хала:

— Бо...ј — дејә узатды, — һаваны әлиндән алан јохдур ки... мән бу киши илә сөһбәт еләјирәм.

— Гәрибәдир, — хала дуруб кедәндән сонра Әмин дејирди, — чаным, белә дө шеј олар? Анд ичәрәм ки, бура кәлөндән нө бу хала, нө да онун гызы бир дөфә башларыны галдырыб о мешәјә тамаша еләмә-јибләр. Бунлар үчүн дүнја — докторун газандығы пуллардан, јағлы тиндтојугундан ибарәтдир. Догруданмы биздә һәлә дө белә нисанлар вар?

Халанын дедији кими, чох һаллы-варлы доланмаларына бахмајараг, бизә моруг кәтирән оғланла (онун ады һәсаналы иди) Зәриф ханым һәр күн гијмәт үстүндә чанә-боғаз олурдулар. Бәзән мүбәһисә лап хырда пулун, мәсәлән, әлли гәпјин, бир манатын үстүндә олурду. Һәр дөфә да һәсаналы «Әши, гурбан олсун оғлуна», — дејә кәзәл дишләрини ағардараг күлүмсәјиб күзәштә кедәрди.

Һәсаналы илә биз бәрк дост олмушдуг. Әмин она шаһматы өјрәтмишди. Мән дө сөз вермишдим ки, биз Бақыја гајыданда шаһматы гутусу илә бирликдә она багышлајаағыг. Бу ону јаман севиндирмишди. Һәр күн моругуну сатандан сонра, ја отуруб бизим шаһмат ојнамағымыза, ја биткиләр үзәриндә апардығымыз ишләрә тамаша едир, ја да ушағларла футбол ойнајырды. Ахшам күн әјлөндә сәбәтләрини чининә алыб мешәнин арасындан дүшән долајы чығырла, маһны охуја-охуја, сәккиз километр узагда, Сарыбәза јајлагында олан кәндләринә кедирди.

Һәсаналы илә Губушун мүнәсибәтләри чох гәрибә иди. Һәсаналы моруг сатмаға кәлән кими, Губуш дәрһал кәлиб јанында дајаныр вө көзләрини ејнәјин алтындан бәрәлдәрәк она тамаша едирди. Һәсаналы илә һәмишә ону көрән кими нә үчүнсә күлүмсәјирди вө о, күлүмсәдикчә Губуш нараһат вәзижәт алырды. Буна бахмајараг Һәсаналы, моруг јыгмаг үчүн башга ушағларла бирликдә кечә мешәдә нечә галдығларыны, өзләрини ајы һүчумундан горумаг үчүн нөвбә илә тонгалын јанын-

да нечә кешик чәкиб, нечә габ дынғылдатдығларыны нағыл етдикчә Губуш бөјүк бир марагла гулаг асырды.

— Бәс орада нә јејирсиниз? — дејә бир дөфә о, Һәсаналыдан сорушду.

— Плов! — дејә тәбиәтән шән, зарафатчыл оғлан олан Һәсаналы мәнә көз вурараг күлүмсәди. Сонра чиддијәтлә әләвә еләди. — Нә јејә-чәјик, һәр кәс өз чөрәјини хурчунундан чыхарыб көзүн үстүндә гызардыр, јејир....

— Елә јаван? — дејә Губуш тәқрар сорушду.

— Јаван, ја пендирлә-зәдла...

— Бәс сузујанда?

— Сузујанда да ағымызы дирәјиб булагдан ич ки, ичәсан.

Биз бу сөһбәтдә икән һәј дүшдү ки, доктор кәлир. Чадырларымызын лап јанына гәһвәји бир «Победа» еиди. Јәјлага кәлөндән бәри даһа да кәкәлмиш хала, Зәриф ханым вө Губуш бордаға бағланмыш таз кими јан баса-баса јүјүрүб машыны дөврәјә алдылар. Машындан тәхминән әлли једди-әлли сәккиз јашларында, ортабөјлү, гырмызыјанаг, хошфәт бир киши дүшдү. Онун әјиндә мода илә тикилмиш чесунча кәстјум, башында гара лентли һәсир шлјапа вар иди.

Доктор мөһрибанлыгла күлүмсәјәрәк оғлунун үзүндән өпдү, гадыңларла әл тутду. Халанын көркәми чох тәнтәнали иди. О, арада бир фүрсәт тапыб мәнә деди:

— Доктор «Победа»ны тәзә алмышдыр. Истәјирди «Зим» алсын, Зәриф гојмады. — Сонра мәни итәләјәрәк — бо...ој, нијә кедиб докторла көрүшмүрсән? — дејә әләвә етди.

Таныш олмасаг да ирәллиәјиб докторла — «хонкалдин» еләдим. О, мәни чохдан таныјырмыш кими күлүмсәјәрәк әлими сыхды.

...Һәмин күнүн сөһри мәни да наһара дөвәт етмишдиләр. Әмин исә мешәдә иди. Биз пәлид ағачынын алтында гојулмуш ағ өртүклү столун атрафында әләшмишдик. Аг ипәк көјнәк кејмиш доктор түнд гырмызы галестук бағламышди. Онун тәртәмин, тәрәш едилмиш чәһрајы үзү, әтирләнәрәк кери даранчыш чал сачлары, шығылы гөңүр көзләри пәш'ә вө тәрәват сачырды.

Доктор мәнни дө артыг ағармаг үзрә олан сачларыма бахараг күлүмсәди вө башыны тәрпадәрәк:

— Даһа гочалыг гапымыз дөјүр, — деди (һәрчәнд арамьзда иҗирми үч-иҗирми дөрд ил җаш фәрги вар иди, анчаг нә олсуң ки...).

— Һәлә гочалыг һара, сиз һара, — дедим.

Доктор бәркдән күләрәк мәмнун һалда Зәриф ханьма бахды, сонра моруг мүрәббәси илә долу габы көтүрүб мәним габагыма гоҗарат:

— Рича едирәм бундан бујурун, — деди.

Чајдан сонра бүтүн дәмдәскаһы илә плов кәлди. Доктор бәрк ачмыш олдуғуну сөјләмәсинә бахмајараг, лап аз жејиб кери чакылди.

— Һәмнишә беләдир, жејәни јохдур, — дејә хәлә мәнә пычылдајыб, аһ чәкәрәк башына булада.

Зәриф ханьм, Губуш вә хәлә исә җахшы жејирдиләр.

Әввәлә Губуша бир дәрин бошгаб чүчә сују ичирдиләр. Сонра пара тојугла бир ири нимчә јағлы плов жејирдиләр. Онуң үстүндән бир дәрин бошгаб күфтәли довға ичирдиләр (Халаның даг кешини илә биширдији довғаја сөз ола билмәэди). Довғаның үстүндән јарым литрдән артыг тутан бир долча кисел тәгдим етдикә, Губуш:

— Ә... — дејә һәр заман дилхор вахтларында олдуғу киҗи гәрибә бир сәс чыхартдыса да, лакин Зәриф ханьмын тәзјигинә давам кәтирмәјиб ону да жејди. Киселиң үстүндән тәзә моруг, јаз армуду вә гарпыз ичирдиләр. Губуш бунлары етиразсыз жејди. Лакин мејвәдән сонра она шәкәрчәрәји тәгдим етдикә, Губуш жеңә дә «ә...» дејә бир гәрибә сәс чыхартды. Доктор исә бу мәнзәрәни сәјр едәрәк күлүмсәјирди.

Хәлә илә Зәриф ханьм бир-биринә мачал вермәдән Губуша дејирдиләр:

— Je! — Je!

Нәһәјәт, Губуш бир-иҗи дәнә шәкәрчәрәји дә жејди вә бирдән «су» дејә елә сәсләнди ки, доғрусу мән горхдум. Дедим бирдән ушағын һалм хараб-зад олар.

Хәлә су әвәзинә Губуша бир стәкан мејвә сују вердикә, о бу дәфә лап бәркдән «ә» еләјиб арвадын голуну итәләди, мејвә сујунун јарьсы чалхаланыб јерә төкүлдү.

— Губуш! — дејә доктор меһрибанлыгла күлүмсәјәрәк мәрһәмәт вә јучшагылыгла етираз етди.

Бүсбүтүн өзүндән чыхараг үсјаң етмиш Губуш бөјүк долчаны «Туршусу» илә долдуруб башына чакылдикә, хәлә илә Зәриф ханьм диксинди. «Губуш!» дејә һәрәси ушағын бир голундан јапышды.

66

— Сәнә су ичмәк олмаз... Бурах.

Нә үчүн Губуша сујун зәрәр олдуғуну билә билмәдим. Анчаг Губуш иҗи әлли тутдуғу долчаны агзына елә мөһкәм дирәмишди ки, ону гопармаг мүмкүн дејилди. О, сују јана-јана ичир, ичдикчә ејнәјиниң алтынди бабәкләри фырланьрды.

Нәһәјәт, Губуш һаһары битирәрәк, бөјүк бир чәтинликлә талхыб чадыра кирди. Инди онун истирәһәт сааты иди.

— Јатмағы нечәдир? — дејә доктор онун ардында бахараг арвадын-дан соруду.

Зәриф ханьмын агзы мөшгул олдуғундан хәлә чаваб верди:

— Чох җахшыдыр, машаллаһ. Суткада он иҗи-он үч саат јатыр...

Зәриф ханьм исә һеј жејирди. Һеч кәсә — нә мәнә, нә әринә фикир вермәдән, сөнбәтимизә мүдахилә етмәдән жејирди. Тојугун буду, жемишин кәһрәба киҗи саары дилими, һәсәналының дағлардан јыгыб кәтирдији ири тырмызы моругу, сојутма едилмиш тојун әтинин сечмә тикәләри онун көк бармағлары арасында чох малаһәтли көрүнүрдү. Шаир көзәл бир мәнзәрәјә вә ја чичәјә нечә һејранлыгла бахьрдыса, ашиг гаршысында дајаньмыш севкилисинин көзәллијиндән нечә вәчдә кәлирдисә, Зәриф ханьм да јағлы бармағлары арасында тутдуғу тикәјә елә бир һәзл илә бахьрды.

Онуң нечә бир зәвг вә илһамла жејидиңә тамаша етдикә жемак мәсәләсинин бу гәдәр чошгун бир етирас олдуғуну индијә гәдәр дујуб һисс етмәдиҗимә төмчүб едирдим.

Наһардан сонра та ахшама саат жејдијә гәдәр Сәфијевләрин чадырында хорулудан вә агыр-ағыр алыннан нәфәсдән башга һеч нә ешидилмирди.

Једди тамамда исә һамьсы жеңә дә столун әтрафында әјләшиб чај ичирдиләр, жеңә дә көзәл-көзәл шәкәрчәрәкләр, јағлы чәрәкләр...

Мән докторкилин шам жејәјиндән малаһәтли тәсвирләр сорф-һәзәр едәрәк, онларла олан јајлаг гоңшулуғумузуң ширин хатирәләрини јалныз киҗик бир әһвалатын һекајәси илә битирмәк естәјирәм.

Бир жүн биз Әминлә бирликә чадырын гапысында отуруб топландығьмыз чичәкләр вә отлар һағгында гејдләр едирдик. Бирдән сәс-күј дүшдү. Ә... — дејә Губуш елә бағьрыда ки, санки ушағы илан чалды. Зәриф ханьм илә хәлә чадырдан чыхараг дәһшәт ичиндә јухарьдакы балача мејданчаја тәрәф јүјүрдүләр. Биз дә галхыб ора кетдик. Ушаг-

ларла эһатэ олунмуш Губуш көзлөрүннү јумуб күчү калдикчэ багырырды. Рөнкләри агармыш Зәриф ханымла хала, һәрәси Губушун бир голундан јапшыраг:

— Нә олуб? Нә олуб? — дејә ваһимә ичиндә далбадал сорушурдулар.

Губуш ғышгыра-ғышгыра һәсаналыны көстәрби:

— Бу вурду... — деди.

Нечә?!

Фөвгал'дә бир һејрәтлә дејилән бу сөз хала илә Зәриф ханымнн ағызларындан бир әндә чыхды вә онлар Губушу бурахыб һәсаналыны гаршысында дајандылар.

— Сән нечә чәсарәт еләјиб она әл галдырысан, — дејә Зәриф ханым көзләрини ири-ири ачды. һәсаналы ташлабагыны саллајараг:

— Бәс о, нә чәсарәт еләјиб мәнә «јолчу оғлу» дејир?

— Нә олсун дејир? Хан оғлусан? — дејә хала курулдады. — Лап әлнинн дә ичиндән кәлр.

Һәсаналы бөјүк адамлар кими чидди бир ифадә илә чаваб верди:

— Әлиннн ичиндән кәләр, елә дә силләләр јејәр!

— Нечә? — дејә јенә дә һәр икиси ејни анда сәсләниб һәсаналыны јумругламаға башладылар.

Биз онлары зорла аралашдырдыг. Ораја топланан ушаглардан бири һәсаналыја гаһмар чыхараг:

— Нијә вурурсунуз, хала? — деди. — Тәгсир сизин оғлунузда олду. Халгы нијә тәгсир едир?

Хала дәрин бир истеһза илә ушаға чаваб верди:

— О сизин тајыныз дејил, бала. Онун атасы һәр әј елә тәкчә дәрсиндән он беш мин алыр.

Ушаглар бир-бириннн үзүнә бахыб күлүшдүләр.

— Нә олсун? — дејә һәсаналы чаваб верди. — Мәним атам да бөлкүдә отуз мин газаныб.

Хала даһа дәрин бир истеһза илә:

— Нә?... — дејә узатды. — Она көрә сәккиз верәтдән кәлиб бурада моруз сатырсан?

— Ај арвад, ушагла нијә һөјлә ағыз-ағыза верирсэн? — дејә јахындакы чадырын гапысында дајанмыш бир гадын күлүмсәјәрәк сәсләнди.

— Кәл бәри, — дејә Зәриф ханым анасыны дартышдырды.

Онлар Губушу көтүрүб кетдиләр.

Доктор јахасы-башы ачыг, чадырын гапысында дајанмышды. Биринчи дәфә иди ки, мән онун чәһрајы үзүнү белә чидди вә һәјчәнли көрүрдүм.

— Бир јери-зады јараланмајыб ки? — дејә доктор горхмуш һалда арвадлардан сорушду.

— Неч бир шеј олмајыб, — дејә хала чаваб верди, сонра Губуша мурачнәтлә сорушду. — Горхуб-еләмәдин ки?

— Ә... — дејә Губуш дилхор һалда сәсләнди.

— Тез она гәнд шарбәти верини! — дејә доктор әмр етди.

...О көзәл Туршсу күнләриндән нечә илләр кәлиб кечмишди. Мән бу мүддәтдә нә сәһбәтчил халаны көрүшдүм, нә Губушу, нә дә хошсифәт докторла онун һөрмәтли рәфигәсини. Лакин гәрибә бир тәсадүф бизи икинчи дәфә көрүшдүрдү.

Бир күн Әмин мәнә зәнк едәрәк тәзә мәнзил алдыгыны хәбәр верди.

Мән достумун јени мәнзилни көрмәк үчүн онлара кетдим. Үчүнчү мәртәбәјә чыхдыгда солдакы ачыг гапыдан ејванда отурмуш гоча бир гадын көрдүм. О, ајаг сәсләри ешидәрәк үзүнү дөндәрдиңдә, бунун хала олдуғуну таныдым. Ајаг сахлајараг:

— Хош көрдүк, — дејә севинчлә сәсләндим.

Хала ајаға галхараг бир нечә санијә үзүмә диггәт етди. Мәни таныдыгда һеч тәәччүб көстәрмәдән:

— Хош күнүн олсун, — деди. — Јолдашын да бура көчүб. Она үч отаг верибләр. Дүнән тәзә мебел алыб. Јахшы, сән һарада олурсан?

Мән онун суалыны чавабсыз бурахараг:

— Нечәсэн, хала? — дејә сорушдум. — Доктор, ушаглар нечәдиләр?

Хала башыны булады:

— Доктор нахошдур, өзүм дә тәнкнәфәс олмушам.

Хала кејли гочатмыш, үзүнүн әти саллаг-саллаг олмушду.

— Кәл бир докторла көрүш, — дејә о мәни ичәри дәвәт елади.

Хала илә бирликдә докторун јанына кирдик. О, ири мәхмәр креслода отуруб башы ашағы нә исә фикирләширди. Мәнү таныјыб күлүмсәди. Лакин бу тәбәссүмдә нә исә бир гүссә сезилирди. Онун јанындакы бош стулда отурдум. Доктор саг голуну көстәрәрәк:

— Бир илэ жахындыр ки, һәрәкәтсиздир, — деди.

Отағын пәнчәрәләринә баһалы пәрдәләр асылмыш, ичәрсинә гәдимдән галма ағыр мебелләр гојулмушду. Бөјүк отағын жарымгаранлығы ичиндә докторун үзү солгун, чансыз вә һәјәчанлы көрүнүрдү.

Јан гапыдан Зәриф ханым дахил олду. О, бу кечән илләр әрзиндә даһа да көкәлиб јаша долмушду. Сачларында ағ түкләр көрүнүрдү. Үзүнүн рәнки бир балача тәлх олмушду.

Мәни көрән кими таныдыса да, тамамилә биканә, ифадәсиз бир тәрздә саламлашды. Елә бил ки, чанлы инсан дејил, өвнидәки әшја кими чансыз бир шеј көрүрдү. Елә бил ки, алдығы интибалар онун мә'нәви аламиндә һеч бир реаксија, һеч бир фикир, һеч бир тәрпәниш доғурмурду.

Биз докторла ордан-бурдан сөһбәт едәркән отаға, көзләриндә еј-нәк олан гара бығлы, һәддиндән артыг көк бир оғлан кирди.

Докторла халанын она дикилмиш көзләриндә анлашылмаз бир горху һисс олунурду. Зәриф ханымын үзү иса һәр шејә, һәр кәсә гаршы олдуғу кими оғлуна гаршы да һәрәкәтсиз вә биканә иди.

— Јахын кәл, Губуш, кәл көрүш, јадында дејил?.. Туршсу... — дејә хала чәкинә-чәкинә она мурачиәт етди.

Губуш ејнәјинин алтындан бәбәкләрини фырладараг бир гәдәр мәна бахдыгдан сонра ирәдиләјиб әл тутду.

Анасы она мурачиәтлә:

— Наһарын бајагдан һазырдыр, — деди.

— Ә... — дејә Губуш мәним чохдан ешитмәдијим о гәрибә сәси чыхарараг Зәриф ханымын ишәрә еләдији отаға дејил, о бирионнә кирди.

Араја ағыр, кәркин бир сүкут чөкдү. Губушун чавабы илә хала да, доктор да, һәтта Зәриф ханым да фикрә кетмишдиләр. Бајырда күн батдығы үчүн өвин ичи хејти таранлыглашмышды.

Мән ајага галхараг худаһафизләшиб чыхдым. Пәнчәрәләри тәјбатәј ачылмыш, бөјүк чилчырагла ишыгланан отаға кириб, Әминни тәзә пижамада, кефи көк, үзү күлән көрдүкдә тамамилә гејри-иради олараг дәриндән нәфәс алдым.

Әмин әлими сыхараг шән һалда деди:

— Хәбәрин вармы, хала илә гоншујуг.

Башымы тәрпәтдим вә нә үчүнсә мәнә елә кәлди ки, халакили көрдүјүм вахтдан бир дәгигә дејил, тамам бир әср кечмишдир.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Горугларда	5
Јасәмән ағачы	24
Мурад дајы	27
Чејран ову	33
Зәмидә бир турач сәсләнирди...	35
Өвчунун нағылы	38
Из илә	40
Шәһәрдән кәлән өвчу	48
Јајлаг гоншумуз	55

ОРТА ЈАШ ЛЫ УШАГЛАР УЧУН

Эфендиев Ильяс

В ПОЛЕ ПОЕТ ТУРАЧ...

Расскази

(на азербайджанском языке)

Редактору *К. Гасемзаде*

Рәссамы *Н. Бабајев*

Техни редактору *Ј. Агајев*

Техники редактору *С. Әлимов*

Корректорлары

Б. Мәшәдијева, Л. Балајева

Ўзгартылағы вернилыни 9/IX-1966-чы ил. Чып
кызылданлыни 16/1-1967-чы ил. Кагыз форматы
70x101/16. Физик чып варагы 4,5. Шарты
ч. в. 5,26. Учот нашр. варагы 3,8.
Сифарш № 947. Тиражи 10000.
Гыжаты 13 гал.

Кәччак Баки,
Һусу һачыјев күчаси, № 4.

Азербайжан ССР Назырлар Совети јанында
Чытбуат Комитасынини 26 Баки комиссари
адына мотбәасы. Сан Бајрамов күчаси, № 3.

13 гэл.

ЖЭНЧЛИК - 1967